

บบที่ 1

ทฤษฎีอารมณ์ขัน

การวิเคราะห์อารมณ์ขัน และการทำความเข้าใจธรรมชาติของอารมณ์ขันในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีวิเคราะห์และอธิบายอารมณ์ขันจากนักคิด 3 คน คือ

- ก. ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud : นักจิตวิเคราะห์)
- ข. วอลเตอร์ แนช (Walter Nash : นักภาษาศาสตร์)
- ค. อาเธอร์ โคเอสท์เลอร์ (Arthur Koestler : นักเขียนนวนิยาย)

ก. ทฤษฎีอารมณ์ขันและซิกมันด์ ฟรอยด์

ซิกมันด์ ฟรอยด์ อธิบายเรื่องอารมณ์ขันและธรรมชาติของอารมณ์ขันไว้ในหนังสือชื่อ Wit and its Relation to the Unconscious (1905) และบทความขนาดสั้นชื่อ "Humour" (1928) งานวิจัยชิ้นนี้ใช้ Wit and its Relation to the unconscious ฉบับแปลของ ดร. เอ.เอ. บิลล์ (Freud, 1938) เป็นหลักในการศึกษาและทำความเข้าใจเรื่องอารมณ์ขัน

ฟรอยด์แบ่งอารมณ์ขันออกเป็น 3 ชนิดด้วยกันคือ

1. ตลกปฏิภาณ (Wit)
2. ความตลก (The comic)
3. ตลกร้าย (Grim humour)

การวิเคราะห์อารมณ์ขันของพรอยด์ คือการวิเคราะห์ว่า อารมณ์ขันแต่ละประเภท ดังกล่าวมีกลวิธีในการสร้างเสียงหัวเราะอย่างไร การวิเคราะห์กลวิธีสร้างอารมณ์ขันของ พรอยด์นอกจากจะนำมาใช้ในการวิเคราะห์มุขตลกในวรรณกรรมได้แล้ว ยังช่วยให้เราเข้าใจ ขอบเขตความสำคัญของอารมณ์ขันในชีวิตประจำวัน อารมณ์ขันเป็นวิธีระบายแรงเก็บกดทาง เพศ และความก้าวร้าวที่สังคมยอมรับ การเข้าใจวิถีคิดที่อารมณ์ขันใช้ในการสร้างความขบขัน จะช่วยให้เราเข้าใจวิถีคิดของจิตใต้สำนึก ซึ่งแตกต่างจากการคิดของจิตสำนึก

1. ตลกปฏิกภาพ (Wit)

พรอยด์ได้แบ่งตลกปฏิกภาพออกเป็น 2 ชนิดด้วยกัน คือ

- ตลกปฏิกภาพเล่นคำ (word-wit)
- ตลกปฏิกภาพเล่นความคิด (thought-wit)

ตลกปฏิกภาพเล่นคำ หมายถึง มุขตลกที่อารมณ์ขันแฝงอยู่ในการใช้คำ การวางคำ หรือการจัดรูปประโยค ถ้าเราเปลี่ยนแปลงการใช้คำ การวางคำ หรือจัดรูปประโยคใหม่ แม้ จะคงความคิดและความหมายเดิมไว้ อารมณ์ขันก็จะหายหรือมีดันทันที จะต้องใช้คำ ๆ นั้น วาง รูปประโยคอย่างนั้น จึงจะเกิดความขบขัน ลักษณะเช่นนี้ต่างจากตลกปฏิกภาพเล่นความคิด มุขตลกชนิดหลังนั้น เราสามารถเปลี่ยนแปลงการใช้คำ หรือประโยค ไปใช้คำอื่น รูปประโยค อื่นที่มีความหมายเดียวกัน ขอเพียงยังสื่อความคิดเดิมของมุขตลกไว้ได้ อารมณ์ขันของมุขตลก ก็ยังคงอยู่ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พรอยด์เล่าถึงการสนทนากับสุภาพสตรีคนหนึ่ง การสนทนาครั้งนี้ นำ ไปสู่การสร้างตลกปฏิกภาพเล่นคำโดยไม่ได้ตั้งใจ พรอยด์กล่าวกับเธอถึงความสามารถของ ผู้ตรวจสอบระบบคนหนึ่ง ซึ่งพรอยด์เห็นว่าเป็นบุคคลที่มีความสามารถแต่ไม่ได้รับการยอมรับ อย่างน่าเสียดาย เธอตอบพรอยด์ว่า

"But the man really deserves a monument"

พรอยค์ตอบ "Perhaps he will get one some day,...But at the moment his success is very limits.

เธอตอบพรอยค์ว่า "Well, let us wish him a, monumentary success"

(Freud, 1938 : 643) สภาสตรีก็ตอบพรอยค์ว่า ผู้ตรวจสอบระบบสมณะสมควรร
ได้รับอนุสาวรีย์ชื่นชมความสามารถของเขา พรอยค์ตอบรับว่า บางทีเขาคงจะได้
รับสักวัน แต่ชั่วขณะนี้ ความสำเร็จของเขาจำกัดมาก

มุขตลกเล่นความหมายของคำว่า "monument" และ "moment" คำสองคำนี้เป็น
คำที่มีความหมายตรงข้ามกัน คำแรกหมายถึง ช่วงขณะหนึ่ง เรือนำคำที่มีรูปใกล้เคียงกัน
ซึ่งมีนัยถึงความถาวรและเป็นนิรันดร์ ส่วนคำว่า "moment" จะหมายถึง ช่วงขณะหนึ่ง เรือนำ
คำที่มีรูปใกล้เคียงกันแต่ความหมายตรงกันข้ามมาหลอมรวมกัน กลายเป็นคำใหม่คือ "a
monumentary success" ซึ่งฟังแล้วสร้างความขบขัน เราลองตีความคำพูดของเธอ แล้ว
แปลเป็นภาษาที่ใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวันจะได้ความว่า Well, let us wish him a
success which deserves a monument at this moment" (เราหวังว่าเขาจะประ
สบความสำเร็จระดับได้รับอนุสาวรีย์แสดงความสามารถในช่วงขณะนี้ก็แล้วกัน) เราจะเห็นว่า
รูปประโยคไม่มีผลต่อความขบขัน ฉะนั้นคำว่า "monumentary" เป็นคำสำคัญที่ก่อให้เกิด
อารมณ์ขัน เราไม่สามารถเปลี่ยนไปใช้คำอื่นได้โดยไม่ทำลายอารมณ์ขันของมุข จัดเป็นตลก
ปฏิกิริยาเล่นคำ (word-wit) ซึ่งอารมณ์ขันเกิดจากรูปแบบการนำเสนอความคิดหรือรูปแบบ
ของภาษา ไม่ใช่อารมณ์ขันซึ่งเกิดจากความคิดเป็นสำคัญ (the witticism adheres to
the mode of expression which clothes the thought") (Freud, 1938 :
693)

ตัวอย่างที่ 2 ตัวอย่างมุขตลกปฏิกิริยาประเภทเล่นความคิด :

ชายผู้หนึ่งตกอยู่ในสภาพจนหนทาง จึงขอยืมเงิน 25 ดอลลาร์จากเพื่อนเศรษฐีในวันเดียวกัน เขาถูกเจ้าหนี้จับได้ว่ามานั่งกินปลาซอลมอนราคาขายของเนส อยู่ในภัตตาคาร เจ้าหนี้จึงตำหนิเขาว่า "คุณขยืมเงินจากผมแล้วมานั่งสั่งปลาซอลมอนราคาขายของเนสกิน คุณต้องการเงินเอามากินปลาซอลมอนนั้น?" "คุณพูดอะไร? ผมไม่เข้าใจ" ลูกหนี้ตอบ "เวลาผมไม่มีเงิน ผมกินปลาซอลมอนราคาขายของเนสไม่ได้ เวลาผมมีเงิน ผมก็กินไม่ได้ แล้วเมื่อไรผมถึงจะได้กินปลาซอลมอนราคาขายของเนสเสียที?" (Freud, 1938 : 658)

พรอยด์วิเคราะห์มุขตลกดังกล่าวว่า เป็นการเล่นความคิด เราสังเกตได้ว่า มีการใช้คำว่า "ปลาซอลมอนราคาขายของเนส" หลายแห่งและหลายครั้ง แต่เป็นการซ้ำวลีที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้มีความหมายในแง่ของการเล่นคำ หรือเล่นความหมายหลาย ๆ ความหมายในวลีดังกล่าว.. สิ่งที่สร้างความขบขันคือ การเปลี่ยนแนวความคิดในมุขตลก (displacement) ลูกหนี้เอาตัวรอดจากคำกล่าวหาของเจ้าหนี้ ด้วยการทำเป็นไม่เข้าใจคำกล่าวหาของเจ้าหนี้ที่ว่า เจ้าหนี้ไม่ได้กล่าวหาเรื่องการทานปลาซอลมอน แต่กล่าวหาเรื่องความเหมาะสมในการใช้เงินที่ขยืมเขามาของลูกหนี้ ลูกหนี้ทำเป็นไม่เข้าใจความคิดของเจ้าหนี้ (หรือไม่เข้าใจจริง) แล้วตอบเจ้าหนี้ไปคนละเรื่องกับคำกล่าวหา

วิธีวิเคราะห์ของพรอยด์ว่า ตลกปฏิกิริยาชนิดนี้เป็นประเภทเล่นคำ หรือมุขตลกเป็นชนิดเล่นความคิดนั้น พรอยด์ใช้วิธีลองเปลี่ยนรูปประโยคหรือเปลี่ยนคำสำคัญที่สร้างความขบขันดู โดยเปลี่ยนให้คงความหมายเดิมไว้ ถ้าเปลี่ยนได้ และไม่ทำให้อารมณ์ขันหายไป จัดเป็นตลกปฏิกิริยาเล่นความคิด ถ้าเปลี่ยนไม่ได้หรือถึงเปลี่ยนได้แต่จะทำให้อารมณ์ขันหายไป จัดเป็นตลกปฏิกิริยาเล่นคำ อย่างไรก็ตาม ตลกปฏิกิริยาบางมุขใช้ทั้งกลวิธีเล่นคำ และเล่นความคิดไปพร้อม ๆ กัน ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 3 ครั้งหนึ่ง กวี 2 คนคือไฮเนและโซโลว์นั่งคุยกันในห้องนั่งเล่น เศรษฐีชาวปารีสคนหนึ่งเดินเข้ามาในห้อง เศรษฐีผู้นี้มักถูกยกไปเปรียบกับกษัตริย์ไมคาสีในเทพนิยายผู้สัมผัสอะไร สิ่งนั้นจะกลายเป็นทองคำ ทุกคนในห้องนั้นพากันเข้าไปรุมล้อมประจบเอาใจ เศรษฐี กวีโซโลว์ชี้ให้กวีไฮเนดูและว่า "คุณนั้น คนสมัยศตวรรษที่ 19 รุมบูชาลูกวัวทองคำกันขนาดไหน" กวีไฮเนชายตามองลูกวัวทองคำที่เพื่อนว่า และกล่าวแก่เขื่อนว่า "เฮ้ย เขาต้องแก่กว่านั้น"

คำว่า "ลูกวัวทองคำ" มีความหมายถึงรูปบูชาที่ทำจากทองคำ อันบอถึงความน่านับถือ และเป็นสัญลักษณ์แห่งความร่ำรวย อย่างไรก็ตาม รูปบูชานี้เป็นภาพสลักรูป และ ความรวยก็อาจถูกมองในแง่ที่ถูกได้จากคนเป็นกวี ซึ่งจะถือว่าสมบัติทางโลกอย่างทองคำ ย่อมน่าจะถูกกว่างานศิลปะ ฉะนั้นคำว่า "ลูกวัวทองคำ" ในความหมายที่ 2 จึงต่างจากความหมายแรก และกลายเป็นของต่ำไป

พรอยด์วิเคราะห์ว่า ประโยคสำคัญที่สร้างความขบขันคือ ประโยคสุดท้ายที่ว่า... "เฮ้ย เขาต้องแก่กว่านั้น" พรอยด์ลองเปลี่ยนรูปประโยค โดยให้ความคิดสำคัญหรือความหมายไว้เป็นว่า "เฮ้ย...เขาเลยวัยลูกวัวมาแล้ว นั่นวัวตัวผู้โตเต็มวัย" พรอยด์พบว่า หลังจากลองเปลี่ยนรูปประโยคดู พบว่าประโยคใหม่สร้างความขบขันได้เช่นเดียวกับประโยคเก่า ตราบเท่าที่ประโยคใหม่ยังสื่อความคิดสำคัญของประโยคเก่าไว้ได้ อารมณ์ขันของมุขตลกก็จะยังคงอยู่ พรอยด์จึงสรุปว่า มุขตลกมุขนี้ เป็นตลกปฏิภาณเล่นความคิด อย่างไรก็ตาม การเล่นความคิดเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยการเล่นความหมายของคำว่า "ลูกวัวทองคำ" ด้วยมุขตลกมุขนี้ จึงใช้ทั้งการเล่นคำ และเล่นความคิด

ค) กลวิธีสร้างตลกปฏิกภาพ

กลวิธีสร้างตลกปฏิกภาพ ซึ่งพรอยด์วิเคราะห์ไว้ในบทที่ 2 ของ Wit and its relation to the unconscious จัดแบ่งออกได้เป็น 2 หมวดใหญ่ คือ

- 1) กลวิธีในการสร้างตลกปฏิกภาพเล่นคำ
- 2) กลวิธีในการสร้างตลกปฏิกภาพเล่นความคิด

1) กลวิธีในการสร้างตลกปฏิกภาพเล่นคำ หลักใหญ่ของกลวิธีประเภทนี้คือ การอัดหมายหมาย (condensation) เป็นการรวมเอาความหมายหรือสิ่งที่ตั้งใจจะพูดหลายข้อความ หรือมากกว่าหนึ่งข้อความมาอัดเข้าไว้รวมกันให้สั้นและกระชับที่สุด เคล็ดลับของมุขตลกทุกชนิดคือ ความสั้นและกระชับสื่อความหมายให้มากที่สุด โดยใช้ข้อความให้น้อยที่สุด การอัดความทำได้หลายวิธีทั้งการสร้างคำใหม่ การนำคำหรือวลีกลับมาใช้ซ้ำ และการเล่นความหมาย 2 นัย พรอยด์วิเคราะห์กลวิธีการสร้างตลกปฏิกภาพเล่นคำจากตัวอย่างมุขตลกมากมาย ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างบางส่วนของพรอยด์ใช้วิเคราะห์มาทำการศึกษา ดังนี้

คำว่า "monumentary" ในตัวอย่างมุขตลกที่ 1 ใช้วิธีสร้างคำใหม่เพื่อเรียกเสียงหัวเราะ โดยทิ้งร่องรอยของคำเก่าให้เดาความหมายและที่มาได้

ตัวอย่างที่ 4 การอัดความหมายเพื่อให้เกิดความขบขันของตลกปฏิกภาพเล่นคำนั้น บางครั้งไม่ใช่การสร้างคำใหม่ แต่นำคำวลี หรือข้อความที่รู้จักดีในสังคม มาเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย เพื่อเพิ่มความหมายใหม่เข้าไป พรอยด์ยกตัวอย่างประโยค :

"Yes, vanity is one of his four heels Achilles" (Freud, 1938 :

644)

[ก็ใช่, เขาก็เหมือนอาคิลลิส ความขะโงะ เป็นสันเท้าข้างหนึ่งในสี่ข้างของเขา]
 ประโยคนี้ ใช้วิจารณ์บุคคลผู้่ายกบ่อง แต่ผู้พูดต้องการจะตำหนิมากกว่า อาคิลลิส เป็นวีรบุรุษ
 ในเทพนิยายกรีก ผู้มีความแข็งแกร่งและเป็นอมตะ ยกเว้นที่สันเท้าของเขา ซึ่งเป็นจุดอ่อน
 อันนำความตายมาสู่เขา อาคิลลิสเป็นวีรบุรุษมี 2 เท้า ผู้พูดเปลี่ยนข้อความจาก 2 เท้าเป็น
 4 เท้า เพื่อเพิ่มความหมายใหม่เข้าไป เพราะที่เท่านั้น มีความหมายถึงสัตว์ ดังนั้นความ
 หมายใหม่จึงแฝงนัยพรุสวาทไว์ในวลีที่ฟังแล้วสร้างความขบขัน

ตัวอย่างที่ 5 ตัวอย่างนี้เป็นการสร้างความขบขันอันเกิดจากการแบ่งคำ นำคำหลาย
 พยางค์ที่เป็นที่รู้จักหรือใช้กันในสังคม มาแบ่งพยางค์ออกแล้วสร้างความใหม่ เพื่อความขบขัน
 โดยคำ ๆ นั้นจะเป็นชื่อคน สัตว์ สิ่งของ หรือเป็นคำนามก็ได้ พรอบด้ยกตัวอย่างชื่อคน

ในงานเลี้ยง สุภาพสตรีชาวอิตาลีสนทนากับนโปเลียน โบนาปาร์ต

(Napoleon Buonaparte) นโปเลียนซีไปที่เพื่อน ๆ ชาวอิตาเลียนของเธอ

และกล่าวว่า...

"Tutti gli Italiani danzano si male" (ชาวอิตาลีทุกคนเต้นรำแย่มาก)

เธอตอบนโปเลียน... "Non tutti, ma buona parte" (ไม่ทุกคนละเพียงแต่
 ส่วนใหญ่) (Freud, 1938 : 647)

ขอให้สังเกตวลีที่ขีดเส้นใต้ คำว่า "buona parte" ในภาษาอิตาลี มีรูปเช่นเดียวกับชื่อ
 สกุลของนโปเลียน คือ "Buonaparte" เพียงแต่แบ่งคำออกเป็น 2 ส่วน และความหมายที่
 แฝงอยู่ในของคำตอบของสุภาพสตรีคือ ชาวอิตาลีไม่ได้เต้นรำแย่นโปเลียนต่างหาก เธอตอบ
 คำหิณนโปเลียนผ่านรูปของภาษา

มุขตลกปฏิภาณชนิดแบ่งคำ พบบ่อยในการเล่นภาพปริศนาทายคำ

ตัวอย่างที่ 6 มุขตลกที่นำคำหรือวลีในมุขตลก กลับมาใช้ใหม่โดยมีการจัดเรียงคำหรือวลีใหม่ เพื่อสร้างความขบขัน ตัวอย่าง :

"นักการเมือง 2 คน ต่างฝ่ายต่างมีปฏิภาณไหวพริบ มาพบกันในงานเลี้ยงอาหารค่ำ นักการเมือง ก. ยกแก้วขึ้นกล่าวสรรเสริญนักการเมือง ข. : " ท่านทั้งหลาย, คุณ ข. เป็นบุรุษมหัศจรรย์ ท่านเพียงแค่เปิดปากเขา บ้อนอาหารเข้า แล้วสุนทรพจน์จะหลั่งไหลออกมา"

นักการเมือง ข. กล่าวตอบ : " ท่านทั้งหลาย คุณ ก. บอกกับท่านว่า ผมเป็นบุรุษมหัศจรรย์ ท่านเพียงแค่เปิดปากผมบ้อนอาหารเข้า แล้วสุนทรพจน์จะหลั่งไหลออกมา ขอให้ผมได้บอกกับท่านบ้างว่า คุณ ก. เป็นชายมหัศจรรย์แค่ไหน ท่านเพียงแค่เปิดปากทุกคน บ้อนสุนทรพจน์ของเขาเข้าไป แล้วอาหารจะหลั่งไหลออกมา (Freud, 1938 : 648)

มุขตลกได้มีการนำคำหรือวลีเก่ามาสับเปลี่ยนตำแหน่ง เพื่อก่อให้เกิดอารมณ์ขัน

นอกจากนี้ พรอบคังกล่าวถึงความแตกต่างระหว่างการเล่นคำแบบ "play on words" และ "pun" ว่า แบบแรกนั้น ความหมาย 2 นัยจะปรากฏอยู่ในคำหรือวลีเดียวกัน มักจะมีการกล่าวคำหรือวลีนั้นเพียงครั้งเดียว แต่รวมความหมายถึง 2 นัยไว้ในครั้งเดียว ดังเช่น ตัวอย่างมุขตลกที่ส่วนแบบหลัง มักเป็นการเล่นคำหรือวลี 2 คำ 2 ความหมายที่มีความคล้ายคลึงในด้านโครงสร้าง เสียง หรือคล้ายในรูปแบบใดแบบหนึ่งของสิ่งที่น่าสนใจ การเล่นคำแบบ "pun" จึงสร้างความขบขันหรือความรู้สึกตึง เพราะเป็นการค้นพบความเหมือนหรือความคล้ายคลึงของ 2 สิ่ง ดังเช่นมุขตลกที่ 5 และ 6

ผู้วิจัยเสริมตัวอย่างจากนวนิยายที่เลือกมาทำการวิจัย ดังนี้

ใน Oliver Twist พ่อค้าเร่ได้โฆษณาขายสบู่ว่ามีสรรพคุณกำจัดคราบทุกชนิด

This, said fellow, producing one, this is the infallible and invaluable composition for removing all sorts of stain,

Wine-stains, fruit-stains, beer-stains, water-stains, paint-stains, pitch-stains, any stains, all come out at one rub with the infallible and invaluable composition. If a lady stains her honour, she has only need to swallow one cake and she's cured at once-for it's poison. (Dickens, 1970 : 426)

ความขบขันเกิดจากการเล่นคำว่า "stain" ซึ่งแปลว่าทำให้เปรอะเปื้อนหรือทำให้ด่างพร้อย พ่อก้าวร่ำก่่าวคำว่า "stain" ในช่วงแรกในความหมายว่าสบู่อสามารถกำจัดคราบเปรอะเปื้อนทุกชนิด แล้วก็เล่นคำต่อว่า สภาศตรผู้ทำให้เกียรติของเธอด่างพร้อย เธอเพียงแต่ทานสบู่อลงไปสักก้อน เธอก็จะรักษาเกียรติของเธอได้ทันที เพราะสบู่อเป็นพิษ

ใน The Pickwick Papers เมื่อพิควิก (Mr.Pickwick) เดินทางไปพบผู้พิพากษาพร้อมทนายความของเขาที่ชื่อเปอร์เกอร์ (Mr.Perker) พิควิกได้พบผู้คนกลุ่มหนึ่งยืนเฝ้าอยู่หน้าทางเข้า พยายามและยื่นนามบัตรให้ผู้ผ่านไ้มา พิควิกรับนามบัตรที่ยื่นส่งให้ โดยเขาไม่ทราบว่่ากิริยารับนามบัตรมีความหมายว่่าเขาว่าจ้างให้เจ้าของนามบัตรมาเป็นพยานเท็จแก่คดีเขา เปอร์เกอร์ช่วยแก้สถานการณ์และไล่ชายเจ้าของนามบัตรไป เมื่อพิควิกทราบว่่ามีผู้คนเลี้ยงชีพด้วยการรับจ้างเป็นพยานเท็จด้วยค่าจ้างเพียง 5 ชิลลิงส์ เขาแสดงความประทับใจกับทนายความของเขาว่า :

"What Am I to understand that these men earn a livelihood by eating about here to perjure themselves before the judges of the land, at the rate of half a crown a crimell" exclaimed

Mr. Pickwick, quite aghast at the disclosure.

"Why, I don't exactly know about perjury, my dear sir," replied the little gentleman. "Harsh word, my dear sir, very harsh word indeed. It's a legal fiction, my dear sir, noting more. (Dickens, 1964 : 618)

มุขตลกร้ายตลกความขบขันอยู่ที่คำว่า "a legal fiction" เป็นการเล่นคำโดยนำคำที่มีอยู่ในระบบภาษามาจัดเรียงและสร้างความหมายใหม่ คำว่า "fiction" หมายถึงเรื่องราวที่แต่งขึ้นอย่างมีศิลปะ คำว่า "legal" หมายถึงที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย เมื่อพิศวงถึงถึงการให้การเท็จ (perjury) เบอร์เกอร์ใช้ศิลปวิทยาการเล่นคำกล่าวปกป้องวงการกฎหมายของตนว่า เขาไม่รู้จักเรื่องการให้การเท็จ เขารู้จักแต่ "a legal fiction" นั่นคือ เขารู้จักแต่เรื่องราวที่แต่งขึ้นอย่างมีศิลปะซึ่งใช้กันวงการกฎหมาย การใช้คำว่า "a legal fiction" แทนคำว่า "perjury" จะลดน้อยของการกระทำที่ผิดกฎหมายซึ่งแฝงอยู่ในคำหลังออกและเพิ่มนัยว่าการแต่งเรื่องขึ้นเป็นงานของศิลปะในหมู่นักกฎหมายเข้ามา

ใน The Adventures of Tom Sawyer ทเวนบรรยายเหตุการณ์ในช่วงปิดเทอมของทอม เมื่อถึงวันที่ 4 กรกฎาคม สมาชิกวุฒิสภาชื่อ คุณเบนตัน จะเดินทางมาที่หมู่บ้าน ทอมก็ตั้งใจคอยผู้ยิ่งใหญ่ที่ชื่อคุณเบนตัน และเขาต้องรู้สึกผิดหวัง :

Even the Glorious Fourth was in some sense a failure, for it rained hard ; there was no procession in consequence, and the greatest man in the world (as Tom supposed), Mr. Benton, an actual United States Senator, proved an over-

whelming disappointment, for he was not twenty-five feet high, nor even anywhere in the neighbourhood of it. (Twain, 1966 : 143)

ทอมผิดหวังเพราะผู้ยิ่งใหญ่ไม่ได้ตัวสูง 25 ฟุต และไม่มีอะไรใกล้เคียงเลย มุขตลกข้างต้น เกิดจากการเล่นคำว่า "greatest" ความยิ่งใหญ่ที่สุดเกี่ยวกับคุณเบนตัน หมายถึง เขามีคุณวุฒิหรือตำแหน่งที่ใหญ่มาก แต่ในโลกของทอม ผู้ยิ่งใหญ่หมายถึง ผู้มีรูปร่างสูงใหญ่ ฉะนั้น เขาจึงผิดหวังที่ คุณเบนตันไม่มีรูปร่างใหญ่โตสักนิด

ในโลก Pickwick Papers บิคาของแซมสอนว่า :

"but you'll find that as you get vider you'll get viser.
Width and wisdom, Sammy, always grows together (Dickens, 1964 : 832)

ข้อความข้างต้นกล่าวว่า เมื่อไรคุณอ่อนขึ้นคุณจะฉลาดขึ้น ความอ่อนกับความฉลาดจะเติบโตขึ้นพร้อม ๆ กัน เมื่อผู้อ่านอ่านข้อความข้างต้นผู้อ่านจะนึกถึงคำคมที่ว่า เมื่อคุณอายุมากขึ้นคุณจะฉลาดขึ้น คำสอนของบิคาแซมล้อเลียนคำคมที่พวกเขาได้ยินกันคุ้นหู ผู้อ่านจะรู้สึกว่าการพูดกล่าวได้ถูกใจ เพราะผู้คนเมื่ออายุมากขึ้นก็มักจะอ่อนขึ้นเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้คำว่า "Width" กับคำว่า "Wisdom" เป็นคำที่มีสัมผัสสระ

2) กลวิธีสร้างตลกประเภทเล่นความคิด

การเล่นความคิดของตลกประเภทนี้ ทำให้หลายวิธี เช่น การเปลี่ยนแนวคิดของบทสนทนา หรือของสถานการณ์ในมุขตลก การนำละครกรรมมาใช้อย่างผิด ๆ การนำเสนอความคิดแบบไร้สาระ เป็นต้น ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างมุขตลกที่ 2 และ 3 ซึ่งนำเสนอในช่วงต้นของงานวิจัย แสดงให้เห็นถึง การสร้างอารมณ์ขัน โดยการเปลี่ยนแนวคิดของบทสนทนา หรือของสถานการณ์ในมุขตลก (displacement) ตัวอย่างมุขตลกที่ 2 เรื่อง การทานปลาชอลมอนด้วยเงินที่ยืมมา ลูกหนี้ ตอบไม่ตรงกับคำกล่าวหาของเจ้าหนี้ เขาจงใจไม่เข้าใจแนวคิดที่แฝงอยู่ในคำกล่าวหาของ เจ้าหนี้ คำตอบแสดงแนวคิดหรือวิธีคิดที่ไม่ตรงและคนละเรื่องกับคำถาม ตัวอย่างมุขตลกที่ 3 เรื่องลูกวัวทองคำ กวีไฮเนงใจเปลี่ยนแนวคิดที่แฝงอยู่ในคำพูดของกวีไซโลย์ ที่ว่า "คุณนั้น คนสมัยศตวรรษที่ 19 รูปบุษาลูกวัวทองคำกันขนาดไหน" ถ้าไฮเนงจะตอบคำกล่าวหาของไซโลย์ ด้วยแนวคิดหรือวิธีคิดเดียวกัน เขาต้องตอบว่า.. "นั่นเป็นธรรมชาติของมนุษย์ (ที่จะบูชาเงิน) ความเจริญไม่ได้เปลี่ยนธรรมชาติส่วนนี้ของมนุษย์" แต่ไฮเนงเปลี่ยนแนวความคิดที่แฝงอยู่ในคำ กล่าวหาของไซโลย์ ไปเล่นความหมาย 2 นัยของ คำว่า "ลูกวัวทองคำ" แทน

ตัวอย่างที่ 7 วิธีหนึ่งของการนำเสนอตลกประเภทเล่นความคิด คือ การนำเสนอ ความไร้สาระ (nonsense หรือ absurdity) แต่ความไร้สาระที่นำเสนอในตลกประเภท จะแฝงความจริงหรือสาระบางอย่างไว้ บางครั้งเป็นการใช้ความไร้สาระ เพื่อชี้ให้เห็นความ ไร้สาระบางอย่างที่ยิ่งกว่า ดังตัวอย่าง :

"อิคีทำงานในหน่วยทหารปืนใหญ่ เขาคูเป็นเด็กหนุ่มที่เฉลียวฉลาด แต่เขาไม่ค่อย สนใจจะรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมายหรือไม่ก็บดขยาด นายทหารผู้มีใจรักอิคีเป็น การส่วนตัว ถึงเขามาเตือน...

"อิคี นายทำตัวเข้ากับพวกเราไม่ได้ ฉันขอแนะนำนายซื้อปืนใหญ่ และ ประกาศอิสรภาพ

("Ike, you are out of place among us. I would advise you to buy a cannon and make yourself independent") (Freud, 1938 : 663)

เราหัวเราะกับความไร้สาระของคำแนะนำที่นายทหารให้กับอิตี เพราะไม่มีประชาชนคนไหนมีสิทธิซื้อปืนใหญ่ และไม่มีทหารคนไหน สามารถประกาศอิสรภาพ ไม่ขึ้นต่อกองทัพทำตัวเป็นกองทัพสู้กับกองทัพของประเทศได้

ความไร้สาระในคำแนะนำของนายทหาร ชี้ให้เห็นความไร้สาระในพฤติกรรมของอิตีที่ไม่สนใจหรือยึดเอาคำสั่งของกองทัพ คำแนะนำของนายทหาร เท่ากับบอกต่ออิตีว่า.... "ฉันจะให้คำแนะนำนาย ชิงโง่ ๆ พอ ๆ กับพฤติกรรมนาย" คำแนะนำของนายทหารฟังไร้สาระมากพอจะทำให้อิตีสำนึกในพฤติกรรมขัดคำสั่งกองทัพ

ตัวอย่างที่ 8 รูปแบบของการสร้างอารมณ์ขันอีกรูปแบบ คือการจัดหมวดหมู่และการสร้างคำจำกัดความให้แปลกใหม่ ผิดความคาดหมาย เป็นการค้นพบความสัมพันธ์ของสิ่งของสองสิ่งหรือของ "ความคิดสองความคิด ในลักษณะที่ไม่น่าจะมาสัมพันธ์กันได้ เป็นการหาความเหมือนกัน หรือลักษณะเฉพาะของสิ่งของหรือของแนวคิดหนึ่งในสิ่งของอื่นหรือในแนวคิดอื่น (the new and unexpected identities) ดังเช่นที่ ตลกปฏิภาณเล่นคำค้นพบความเหมือนกันของรูป เสียง โครงสร้าง หรือความหมายในภาษาอย่างไม่คาดคิด ดังตัวอย่าง :

"มกราคม เป็นเดือนที่มนุษย์นำความหวังดีไปให้แก่กัน

ส่วนที่เหลือแต่ละเดือนเป็นช่วงที่ความหวังดีนั้นจะถูกทำลาย"

(Freud, 1938 : 670)

อีกรูปแบบหนึ่งที่พบบ่อยถึงในการสร้างตลกปฏิภาณเล่นความคิด คือการกล่าวอ้อมค้อม (indirect expression) ซึ่งทำได้หลายรูปแบบ คือ การอุปมาอุปไมย (comparison) การอ้างถึง (allusion) และการสร้างอารมณ์ขันจากรายละเอียด

เล็ก ๆ น้อย ๆ (representation through the minutest element) คู่ตัวอย่าง
ที่ 16, 17 และ 18 คามลำดับ

ตัวอย่างที่ 9 ตัวอย่างอารมณ์ขันที่เกิดจากการอุปมาอุปไมย : "ภรรยาที่เหมือนร่ม
ในเวลาวิฤต สามีได้แต่ใช้บริการรถรับจ้าง (Freud, 1938 : 679) มุขตลกใช้ความ
เปรียบของฝนเหมือนกับความต้องการทางเพศ เวลาฝนตกหนัก ร่มอาจกันฝนได้เพียงพอ ก็
ต้องเรียกใช้บริการรถรับจ้าง โสเภณีจึงถูกเปรียบกับรถรับจ้าง ตัวอย่างที่ 16 นี้ เป็นการ
สร้างอารมณ์ขันโดยใช้อุปมาอุปไมยและการตัดข้อความสำคัญทั้งหลายข้อความ เช่น ความ
ต้องการทางเพศ และคำว่าโสเภณีถูกตัดทิ้ง เป็นการสร้างความสั้นและกระชับตามเคล็ดลับ
ของมุขตลก คือการกล่าวให้น้อยที่สุด สื่อความให้มากที่สุด ดังเช่นที่ตลกปฏิภาณเล่นคำมีวิธี
สร้างคำใหม่ โดยตัดบางส่วนของคำเก่าทิ้ง แต่รูปคำใหม่ก็ยังมีเค้าให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังรู้ว่า
มาจากคำไหน

ตัวอย่างที่ 10 ตัวอย่างนี้เป็นการสร้างอารมณ์ขันจากรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ว่าไม่
สำคัญ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า งานของชาร์ลส์ คิคเกนส์เด่นมากในการใช้ความละเอียดเล็ก ๆ
น้อย ๆ มาสร้างอารมณ์ขัน แต่งานของมาร์ค ทเวนไม่เด่นในแง่นี้ :

ชาวบิวผู้หนึ่งออกเดินทางมาที่รถไฟ เขานั่งตามสบายอยู่ในโบกี้ แกะกระดุมเสื้อ
โค้ท และยกเท้าขึ้นไปพาดบนเก้าอี้ เมื่อสภาพบุรุษแต่งกายทันสมัยอีกคน เดินเข้ามา
ชาวบิวยกเท้าลงทันที และทำตัวสุภาพ ชายแปลกหน้าพลิกหนังสือไปมา จดค่านวม
อยู่ไปมา และนั่งทำหน้าครุ่นคิดอยู่ครู่ใหญ่ ๆ ก็ถามชาวบิวขึ้นว่า..."ขอโทษครับ
อีกกี่วันจะถึงวันล้างโลกครับ?" "อ้าว!" ชาวบิวอุทาน ยกขาขึ้นไปพาดกับเก้าอี้
ก่อนจะตอบ (Freud, 1938 : 680)

มุขตลกดังกล่าวได้บรรยายรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่จะไม่สำคัญ เช่น การยกเท้าขึ้นลงของชาวยิว การพลิกหนังสือไปมา และจดคำนวณของชายแปลกหน้า แต่เมื่อเอารายละเอียดพวกนี้มารวมกันจะสื่อความหมายที่สมบูรณ์ พฤติกรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ ของชายแปลกหน้ารวมกับคำถามที่เขาถาม บอกให้รู้ว่าเขาสติไม่สมประกอบ ซึ่งขัดกับการแต่งกายอันทันสมัยของเขา การแต่งกายของเขาทำให้ชาวยิวไม่กล้าทำตัวร่วมร่วม จึงต้องยกเท้าลงจากเก้าอี้ แต่พอได้ยินคำถามของชายแปลกหน้า ก็รู้ว่าเขาไม่จำเป็นต้องเกรงใจชายแปลกหน้า ชาวยิวจึงยกเท้าขึ้นพาดเก้าอี้อีกครั้ง

ผู้วิจัยขอเสริมตัวอย่างจากนวนิยายที่เลือกมาทำการวิจัยดังนี้

ใน The Adventures of Tom Sawyer บ๊ापอลลี้มักชอบซื้อหายาที่ได้รับ การโฆษณาชวนเชื่อมาให้หลานทาน เมื่อทอมเกิดความซิมเสรั้าเพราะ เบคกีป่วยและ เขา ไม่ได้ เจอเบคกีมานาน บ๊ापอลลี้นึกว่าทอมป่วยจึงนำยาแก้ปวดมาให้ทอมทาน ยาดังกล่าว ทานแล้วจะร้อนท้องมาก วันหนึ่งทอมกำลังเทยาแก้ปวดเพื่อรักษาสุขภาพของรอยแยกที่พื้น กระดานห้องนั่งเล่น ("the boy was mending the health of a crack in the sitting room with it") (Twain, 1966 : 85) แมวสีเหลืองของบ๊ापอลลี เดินเข้ามาทำท่าต้องการชิมยา ทอมจึงป้อนให้ แมวร้อนท้องมากก็กระโดดไปมาในห้องนั่งเล่น จนกระทั่งข้าวของแตกเสียหาย บ๊ापอลลีเข้ามาพบเข้าและจับได้ว่าทอมเอายาแก้ปวดป้อนแมว จึงถามทอมว่าทำไมทำเช่นนั้น ทอมตอบว่า เขาทำเช่นนั้นเพราะความสงสารแมวที่แมวไม่มีบ้าน บ๊ापอลลีถามต่อว่ามีบ้านหรือไม่มีบ้านเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทอมตอบว่า :

"Heaps. Because it he'd a had one she'd a burnt him out herself! She'd a roasted his bowels out of him 'thout any more feeling than if he was a human!" (Twain, 1966 : 87)

ข้อความข้างต้นหมายความว่าถ้าแมวมมีป้า ป้าของแมวจะให้ยาแก้ปวดเพื่อเผาหรืออย่างล้าไส้ของแมวเอง ข้อความข้างต้นเป็นมุขตลกปฏิบัติการเล่นความคิดในแง่ที่ว่าทอมต้องการบอกป้าว่ายาแก้ปวดที่ป้าให้เขานั่นก่อนความปวดรื้อนแก่กระเพาะเขามาก แต่เขาไม่ได้บอกป้าออกไปตรง ๆ เขาบอกป้าโดยนำไปเปรียบเทียบกับแมว ป้าพอลตี้เข้าใจทันทีว่ายาที่เธอให้หลานทานด้วยความหวังดีนั้นก่อนความปวดรื้อนให้แก่หลานเช่นเดียวกับที่ก่อให้กับแมว การกล่าวในเชิงเปรียบเทียบอย่างฉลาดและมีไหวพริบข้างต้นนอกจากจะช่วยให้ทอมไม่ต้องทานยาดังกล่าวแล้ว ยังช่วยให้เขาไม่ต้องได้รับการลงโทษจากการบ่อนยาแมว มุขตลกข้างต้นเป็นการใช้ความเปรียบเพื่อสื่อความหมายสำคัญ

ใน The Pickwick Papers พิควิกได้รับการจองจำเมื่อเขาปฏิเสธไม่ยอมจ่ายค่าเสียหายให้นางบาร์เตล เมื่อผู้คุมนำเขาไปสู่ห้องพัก เขานั่งลงและพิจารณาแมลงวันตัวหนึ่ง ซึ่งบินมาเกาะจากกางเกงเขาด้วยความประหลาดใจว่าอะไรทำให้เจ้าแมลงวันตัวนี้ถึงเลือกบินเข้ามาในคุกซึ่งอบอ้าว ทั้งที่มันมีทางเลือกที่จะเลือกบินไปในที่ที่อากาศปลอดโปร่ง หลังจากพิควิกนั่งพิจารณาอยู่ระยะหนึ่ง เขาก็ได้ข้อสรุปอย่างเลียงไม่ได้ว่า แมลงวันมันบ้า :

...he took to wondering what possible temptation could have induced a dingy-looking fly that was crawling over his pantaloons to come into a close prison when he had the choice of so many airy situations a course of meditation which led him to the irressitible conclusion that the insect was mad.

(Dickens, 1964 : 630)

อารมณ์ขันข้างต้น เกิดจากการเปรียบเทียบพฤติกรรมของแมลงวันด้วยมุมมองที่ใช้พิจารณาพฤติกรรมมนุษย์ คำว่า "mad" (บ้า) เป็นคำที่ใช้กับมนุษย์ ผู้อ่านจะถูกโน้มน้าวให้เห็นด้วย

กับผู้เขียนที่ว่า แผลงวันตัวนี้มันบ้า เมื่อมันมีอิสระจะอยู่ในที่ที่อากาศปลอดโปร่ง กับเลือก
บินมาเข้าคุก ความขบขันของมุขตลกมุขนี้ไม่ใช่เพียงแค่นี้ ผู้อ่านจะนึกเปรียบเทียบไปว่า
พฤติกรรมของแผลงวันตัวนี้ก็คล้ายพฤติกรรมของพิควิก พิควิกมีเงินจ่ายค่าเสียหายตาม
ศาลสั่งอย่างง่ายดาย แต่เขาไม่ยอมจ่ายเพราะเขาเห็นว่าเขาไม่ผิด เขาจึงขอมติคุก
ผู้คนรอบตัวเขาต่างคิดว่าเขา "บ้า" ที่ทำเช่นนั้น เมื่อเขานั่งพิจารณาแผลงวันตัวนั้นอยู่
ระยะหนึ่งเขาก็ได้ข้อสรุปอย่างเลียงไม่ได้ว่า มันบ้า ผู้อ่านจะรู้สึกขบขันเพราะข้อสรุปของ
เขาต่อแผลงวันก็เหมือนข้อสรุปต่อพฤติกรรมของตัวเขาเอง

ข) จุดมุ่งหมายของตลกปฏิภาณ

ในทัศนะของพรอบด์ จุดมุ่งหมายของตลกปฏิภาณก็เพื่อความ สุข ความสุขที่มนุษย์
ได้รับจากตลกปฏิภาณ แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

- 1) ความสุขที่ได้จากกลวิธีการสร้างตลกปฏิภาณ
- 2) ความสุขที่ได้จากการระบายการเก็บกด และความก้าวร้าว

1) ความสุขที่ได้รับจากกลวิธีการสร้างตลกปฏิภาณ

พรอบด์พบว่า กลวิธีที่ใช้ในการสร้างตลกปฏิภาณ (wit-work) เป็นกลวิธี
เดียวกับที่จิตใจใช้ในการสร้างความฝัน (dream-work) การอัดความหมายหลาย ๆ
ความหมายลงในคำ ๆ เดียว หรือในวลีเดียว (condensation) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง
การนำคำ วลี หรือภาพมาใช้แทนความหมายหลายอย่าง หรือแทนความปรารถนาในระดับจิต
ไร้สำนึกหลายประการ เป็นกลวิธีร่วมกันที่จิตใจใช้ในการสร้างตลกปฏิภาณและการสร้างความ
ฝัน กลวิธีในการใช้สร้างตลกปฏิภาณเล่นความคิด เช่น การกล่าวอ้อมค้อม (การประชด)
การสื่อความคิด ความปรารถนาในรูปความไร้สาระ (absurdity) การใช้อุปมา อุปไมย
และสัญลักษณ์ (metaphor, metonym และ symbol) และอื่น ๆ ล้วนเป็นกลวิธีที่จิตใจ
ใช้ในการสร้างความฝัน

กลวิธีที่จิตใจใช้ในการสร้างความฝันและมุขตลก มาจากขบวนการคิดขั้นแรก
(primary process thinking)

พรอยด์แบ่งขบวนการคิดในจิตใจมนุษย์ของเราเป็น 2 แบบ คือ

- ขบวนการความคิดขั้นแรก (primary process thinking)
- ขบวนการความคิดขั้นที่สอง (secondary process thinking)

ผู้วิจัยขออธิบายขบวนการความคิดขั้นที่สองก่อนว่าขบวนการความคิดขั้นที่สอง เป็นขบวนการความคิดของผู้ใหญ่ เป็นการใช้ความคิดตามหลักวิทยาศาสตร์และหลักตรรกวิทยา การใช้ความคิดมีหลักของเหตุผลที่ถูกต้องตามความเป็นจริง นายแพทย์ปราโมทย์ เชาวศิลป์ กล่าวอธิบายขบวนการคิดขั้นที่ 2 ไว้ใน คู่มือทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ว่า "เป็นความคิดตามธรรมดาที่เรารู้สึกนึกคิดกันอยู่ มีลักษณะที่รู้สึกตัว... ความคิดชนิดนี้ถ้าแสดงออกมาในรูปของคำพูด จะถูกต้องตามหลักของภาษาและมีเหตุผลตามสภาพความเป็นจริง"

(ปราโมทย์ เชาวศิลป์, 2526 : 29)

ส่วนขบวนการความคิดขั้นแรก เป็นขบวนการความคิดของเด็ก เป็นขบวนการความคิดที่ไม่มีกาลเวลา ไม่มีคำว่าก่อนหรือหลัง ไม่มีอดีต ปัจจุบัน อนาคต เด็กจะรู้แต่ปัจจุบันที่นี้ และเดี๋ยวนี้ (จนกว่าเด็กจะโตและเรียนรู้เรื่องเวลา) ขบวนการความคิดแบบนี้จะไม่คำนึงถึงหลักของเหตุผลและความเป็นจริง เด็กจะนำสิ่งต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกันในความคิดอย่างไร เหตุผลหรือขาดความถูกต้องตามความเป็นจริง นายแพทย์ปราโมทย์ กล่าวอธิบายขบวนการความคิดขั้นแรกไว้ว่า :

"ส่วนความคิดแบบ Primary Process นั้นมีลักษณะแปลกประหลาด และไม่อาจเข้าใจได้ง่าย ๆ เป็นความคิดที่ปะปนและสับสน บางครั้งความคิดสองอย่างที่ตรงกันข้าม

ก็อาจอยู่ร่วมกันได้ บางครั้งมีการสลับเปลี่ยนความหมายได้ [Irony-ผู้วิจย] บางครั้ง บางคราวจะใช้คำ ๆ เดียวแต่มีความหมายถึงความทั้งหมดหรือความทั้งหมดอาจย่อมาใช้ เพียงคำเดียว [metaphor, metonym-ผู้วิจย]... สำหรับเรื่องการใช้ความคิดในการ แสดงออกโดยไม่ใช้คำพูด ก็เป็นลักษณะอีกอย่างหนึ่งของความคิดชนิดนี้ และเป็นของ ที่พบในเด็กเล็ก ๆ ด้วย ลักษณะของความคิดนี้จะแสดงออกโดยกิริยาท่าทาง สีหน้า และน้ำเสียงของผู้พูดด้วย ตัวอย่างเช่นพูดว่า "เขาคือผู้ยิ่งใหญ่" เป็นต้น อาจมีความ หมายได้หลายอย่าง ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้พูดว่า มีเจตนาอย่างไร การพูดว่า "เขาคือผู้ ยิ่งใหญ่" นี้ ถ้าพูดแบบถากถางหรือเหยียดหยัน ความหมายของคำว่า "ผู้ยิ่งใหญ่" จะมี ความหมายตรงกันข้ามกับความหมายเดิมไปเลย เป็นต้น การใช้คำพูดในลักษณะที่มี ความหมายตรงกันข้ามนี้ เป็นลักษณะอีกอันหนึ่งของความคิดแบบ primary ซึ่งเรา ท่านก็ใช้อยู่บ่อย ๆ ในชีวิตประจำวัน" (ปราโมทย์ เชาวศิลป์, 2526 : 29-30)

เมื่อมนุษย์เติบโตขึ้น เขาจะค่อยฝึกความคิดเรื่องเหตุผล คอยตรวจสอบความคิดให้ถูกต้องตาม ความเป็นจริง จนกระทั่งมีความคิดแบบผู้ใหญ่ที่เรียกว่าขบวนการความคิดขั้นที่สอง อย่างไรก็ตาม ขบวนการความคิดทั้ง 2 แบบจะคงอยู่กับมนุษย์ไปตลอดชีวิต แต่ผู้ใหญ่หรือคนที่มีวุฒิภาวะ แล้วจะใช้ขบวนการความคิดขั้นที่สองเป็นส่วนใหญในการดำรงชีวิตประจำวัน ขบวนการ ความคิดขั้นแรกจะถูกกลบไปเป็นวิธีคิดของจิตไร้สำนึก หรือไม่ก็ถูกนำมาใช้น้อยมากในชีวิต ประจำวัน สำนึกจะคอยห้ามปรามและเก็บกคขบวนการความคิดขั้นแรก ลักษณะสำคัญ อีกประการหนึ่งที่ต้องการกล่าวถึงในที่นี้คือ รูปแบบการคิดของจิตไร้สำนึก (ขบวนการ ความคิดขั้นแรก) หลายแบบใช้ร่วมกับจิตสำนึก (ขบวนการความคิดขั้นที่สอง เช่น การ กล่าวอ้อมค้อม การใช้สัญลักษณ์ ฯลฯ (indirect, expression, symbol) เพียงแต่ การใช้รูปแบบการคิดเหล่านี้ของจิตสำนึกจะใช้อย่างจำกัด

ดังได้กล่าวแล้วว่า กลวิธีสร้างความผันและตกลงปฏิภาพของจิตใจใช้วิถีคิดของขบวนการความคิดขั้นแรก ซึ่งเป็นขบวนการความคิดของเด็ก การฟังตกลงปฏิภาพ จะทำให้ผู้ฟังได้กลับไปใช้ขบวนการความคิดขั้นแรกหรือความคิดแบบเด็ก ๆ ชั่วคราว หรืออย่างน้อย ๆ ก็เป็นบางส่วน การถอยหลังกลับไปใช้ความคิดแบบเด็ก ๆ ชั่วคราวนี้ เกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ ทำให้ทั้งผู้พูดและผู้ฟังไม่ทันรู้สึกตัว การถอยหลังกลับไปใช้ขบวนการความคิดขั้นแรกชั่วคราว เท่ากับว่าได้ปลดเปลื้องภาระของความเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นของหนัก เพราะเป็นงานรับผิดชอบเสียชั่วคราว (ปราโมทย์ เชาวศิมป์, 2526 : 84) นี่คือความสุขที่ได้รับจากกลวิธีการสร้างตกลงปฏิภาพ

2) ความสุขที่ได้รับจากการระบายการเก็บกด และความก้าวร้าว

ในทัศนะของพรอยด์ ความสุขที่ได้รับจากการถอยกลับไปใช้วิถีคิดแบบเด็ก ๆ ขณะฟังหรือพูดตกลงปฏิภาพ บังน้อยกว่าความสุขที่ได้รับจากการระบายการเก็บกดและความก้าวร้าว

ตกลงปฏิภาพบางมุข สร้างขึ้นเพียงเพื่อได้กลับไปใช้ขบวนการความคิดแบบเด็ก ๆ ชั่วคราวของทั้งผู้พูดและผู้ฟังเท่านั้น ไม่มีจุดมุ่งประสงค์อื่น แต่ตกลงปฏิภาพอีกส่วนหนึ่ง สร้างขึ้นเพื่อระบายแรงเก็บกดทางเพศและความก้าวร้าว ความสุขที่ผู้พูดและผู้ฟังได้รับจากตกลงปฏิภาพประเภทหลัง จึงเป็นความสุข 2 ชั้น คือได้กลับไปเป็นเด็กชั่วคราว และได้ระบายความเครียด

ในทัศนะของพรอยด์ ความเจริญทางวัฒนธรรมเป็นสาเหตุสำคัญที่ขัดขวางไม่ให้มนุษย์ได้รับการตอบสนองทางเพศ และการแสดงความก้าวร้าวอย่างง่ายคายและตรงไปตรงมา การกล่าวถึงเรื่องเพศอย่างสนุกสนาน เฮฮา และตรงไปตรงมา จะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมชั้นสูง หรือสังคมผู้เจริญแล้ว แต่ถ้ากล่าวเรื่องเพศโดยใช้การนำเสนอในรูปของมุขตลกที่

ใช้ปฏิภาณไหวพริบก็จะได้รับการยอมรับ เพราะผู้ฟังได้รับความสุขจากการได้ยินได้ฟัง เรื่อง
ที่มีนัยทางเพศโดยไม่รู้สึกละอาย

นอกจากเรื่องเพศ ตลกปฏิภาณส่วนหนึ่งมีจุดมุ่งหมายในการแสดงความก้าวร้าว
การปกป้องตนเองและการต่อต้านอำนาจในสังคม ดังตัวอย่างที่พรอยด์ยกมาอธิบาย :

ตัวอย่างที่ 11

"ดร.ลอเรนโซ เซียร์ส (Dr.Lorunzo Sears) เขียนเล่าไว้ในอัตชีวประวัติ
ของเรนเดลล์ ฟิลลิปส์ (Wendell Phillips) ว่า... ครั้งหนึ่ง ฟิลลิปส์อยู่
ระหว่างการแสดงปาฐกถาในรัฐโอไฮโอ ขณะเดินทางอยู่บนรถไฟตามกำหนดคณิต-
หมาย เขาได้พบกับบรรดาสาวคุณ ซึ่งเพิ่งกลับมาจากการประชุมที่ไนท์คลับแห่ง สาวคุณ
ท่านหนึ่งรู้สึกเหมือนถูกเชิญให้เข้าไปหาฟิลลิปส์ และถามขึ้นว่า... "คุณคือฟิลลิปส์"

"ครับผม"

"คุณพยายามเรียกร้องให้มีการเลิกทาสอยู่ใช่ไหม?"

"ครับผม ผมสนับสนุนนโยบายเลิกทาส"

"งั้น คุณมาอภิปรายทำไมที่นี่ ทำไมไม่ไปพูดที่เคนตักกี?"

"ขอโทษครับ ท่านเป็นนักบวชใช่ไหมครับ?"

"ใช่"

"ท่านพยายามที่จะช่วยมนุษย์ให้ขึ้นจากรกใช้ไหมครับ?"

"ใช่ นั่นเป็นหน้าที่ของผม"

"งั้น ทำไมท่านไม่ไปเทศน์ที่นั่น" (Freud, 1938 : 698)

มุขตลกข้างต้น เป็นตัวอย่างตลกประเภทที่แสดงความก้าวร้าวและปกป้องตนเองจากคำกล่าวหาของผู้อื่น ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนของอำนาจในสังคม (อำนาจทางศาสนา) พฤติกรรมของท่านศาสนุน่ารำคาญและจงใจเข้ามาก่อวุ่น แต่เวนเคลล์ ฟิลลิปส์ เป็นบุคคลที่ได้รับการอบรม ไม่อาจจะปกป้องตนเองด้วยวิธีที่คนธรรมดาผู้ไม่มีการศึกษาใช้กัน ถึงเขาจะรู้สึกอยากจะลุกขึ้นทำอะไร เช่นคนไร้การศึกษาก็ตาม ถ้าไม่มีทางเลือกอื่น ฟิลลิปส์คงต้องเก็บความขุ่นเคืองไว้เพียงในใจ เพราะการแสดงความก้าวร้าวต่อคนของศาสนานั้นทำไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตาม การกล่าวตลกของฟิลลิปส์ เป็นการแสดงความก้าวร้าว ขุ่นเคืองและแก้แค้นศาสนุน

ในทัศนะของพรอยด์ ตลกประเภทที่มีจุดมุ่งหมายในเรื่องเพศ หรือการแสดงความก้าวร้าวและต่อต้านอำนาจในสังคม จะเกี่ยวข้องกับบุคคล 3 กลุ่มคือ

- ผู้พูด หรือผู้สร้างมุขตลก จากตัวอย่างมุขตลกที่ 19 หมายถึง ฟิลลิปส์
- ผู้เสียหาย คือ บุคคลที่มุขตลกมุ่งจะโจมตีในเรื่องเพศ หรือความก้าวร้าว จากตัวอย่างมุขตลกที่ 19 จะหมายถึงท่านศาสนุน
- กลุ่มผู้ฟัง คือ กลุ่มผู้ได้รับความสุขจากการฟังมุขตลก เป็นทั้งความสุขในแง่ที่ได้ถอยหลังกลับไปเป็นเด็กชั่วคราว และความสุขในแง่ที่ได้เห็นการโจมตีทางเพศ หรือความก้าวร้าว

กลุ่มผู้สร้าง จะพยายามดึงกลุ่มผู้ฟังมาเป็นพวกเดียวกันกับตน โดยการคิดสินบนด้วยเสียงหัวเราะอันเกิดจากมุขตลก วิธีนี้จะโคดเคี้ยวกลุ่มผู้เสียหาย ทำให้กลุ่มผู้เสียหายไม่มีพวก ถ้ากลุ่มผู้สร้างแสดงความก้าวร้าว หรือกล่าวถึงเรื่องเพศอย่างโจ่งครึ่มจนขัดกับประเพณีและระเบียบของสังคม กลุ่มผู้ฟังจะรู้สึกรังเกียจกลุ่มผู้สร้าง หรือละอายใจแทน และอาจหันไปเป็นพวกกับกลุ่มผู้เสียหาย เข้าปกป้องกลุ่มผู้เสียหายแทน

ฉะนั้นตลกรปฏิกาณ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในเรื่องเพศและความก้าวร้าว จะใช้อารมณ์ขัน ตีตลกรสนบนกลุ่มผู้ฟังให้หันมาเป็นพวกกับตน และช่วยกันหัวเราะเยาะกลุ่มผู้เสียหาย กลุ่มผู้สร้างจะได้รับความสุขที่ได้พูดถึงเรื่องเพศ หรือคฤกคฤคณและแก๊เผ็ดกลุ่มผู้เสียหาย ท่ามกลาง การยอมรับของสังคม (กลุ่มผู้ฟัง)

นอกจากนี้ ตลกรปฏิกาณยังเปิดโอกาสให้การโจมตีบุคคลผู้มีอำนาจหรือการโจมตี สถาบันที่สำคัญ ๆ ในสังคมนั้นเป็นไปได้ โดยการใช้อารมณ์ขันตีตลกรสนบนกลุ่มผู้ฟังให้หันมาเป็น พวกกับกลุ่มผู้สร้าง ในทัศนะของพรอบด์ การได้แสดงการต่อต้านอำนาจต่าง ๆ ในสังคมหรือ บุคคลที่อยู่ในฐานะที่มีอำนาจ เป็นความสุขที่ยิ่งใหญ่อย่างยิ่ง เป็นหนทางที่ใช้ผ่อนคลายความ กตค้นที่ได้รับจากอำนาจเหล่านั้น เป้าหมายที่ตลกรปฏิกาณโจมตี เป็นได้ทั้งสถาบัน องค์การ บุคคล ตัวแทนองค์กรต่าง ๆ หลักปฏิบัติทางศีลธรรม คำสอนทางศาสนา หรือแม้แต่ปรัชญาใน การดำรงชีวิตของคนสมัยนั้น ในภาวะปกติ สถานะของสถาบันและหลักธรรมเหล่านี้ ได้รับความเคารพและความเชื่อถือจากทุกคนในสังคม การโจมตีจะกระทำได้ก็เพียงผ่านการใช้อารมณ์ขัน

นวนิยายของชาร์ลส์ ดิคเคินส์และมาร์ค ทเวนนั้น ส่วนหนึ่งเป็นการใช้อารมณ์ขัน เพื่อจุดประสงค์ในการวิพากษ์วิจารณ์ และโจมตีสถาบันสำคัญ ๆ ในสังคมอย่างเช่นเรื่อง Oliver Twist ของ ดิคเคินส์ กล่าววิพากษ์วิจารณ์การทำงานของสถาบันสงเคราะห์คนจน ในประเทศอังกฤษ เรื่อง A Connecticut Yankee in King Arthur's Court ของ ทเวน กล่าวโจมตีระบบการปกครองด้วยชนชั้นขุนนางของอังกฤษ เป็นต้น นักเขียน คือชาร์ลส์ ดิคเคินส์ และมาร์ค ทเวน จัดอยู่ในกลุ่มผู้สร้าง ผู้อ่านจัดอยู่ในกลุ่มผู้ฟัง ส่วนกลุ่มผู้เสียหาย คือ บุคคลผู้ทำงานในสถานสงเคราะห์คนจนทั่วประเทศอังกฤษ และบุคคลผู้สนับสนุนการปกครองด้วย ชนชั้นขุนนาง ดิคเคินส์ และทเวนใช้อารมณ์ขันดึงผู้อ่านเข้ามาเป็นพวก และโคดเคี้ยวผู้ถูกโจมตี อารมณ์ขันจะโน้มน้าวอารมณ์และความคิดของผู้อ่านให้หันมาคล้อยตามผู้เขียน

พรอยด์กล่าวว่า กลวิธีการสร้างความฝันและการสร้างตลกรูปภาพของจิตใจนั้น เหมือนกัน จะแตกต่างกันในแง่จุดมุ่งหมายของการใช้กลวิธี จุดมุ่งหมายของจิตใจในการใช้ กลวิธีสร้างความฝัน ก็เพื่ออำพรางสารจากจิตไร้สำนึกของผู้ฝัน โดยไม่ให้ผู้ฝันเข้าใจความฝัน ของตนเอง สารดังกล่าว หมายถึง ความหวัง ความปรารถนา ความกลัว และความทรงจำ ต่าง ๆ ที่ถูกเก็บกดไว้ในจิตไร้สำนึก รอเวลาที่ได้รับการตอบสนองหรือระบายออกมา ความฝันเป็นหนทางหนึ่งที่จิตใจใช้ระบายสิ่งที่ถูกเก็บกดไว้ในจิตใจ อย่างไรก็ตาม ความหวัง ความปรารถนา และความทรงจำต่าง ๆ ที่อยู่ในจิตไร้สำนึกนั้น มักจะเป็นข้อมูลที่ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม หรือจากเจ้าตัวเอง ฉะนั้น ความฝันที่ใช้ตอบสนองความปรารถนา เหล่านี้ จึงต้องใช้กลวิธีการสร้างความฝัน (dream-work) ต่าง ๆ เพื่ออำพรางความ หมายที่แท้จริงจากเจ้าตัว ไม่ให้ผู้ฝันรู้สึกผิดจากมโนธรรมของตนเอง ถ้ารู้ว่าคุณเองมี ความปรารถนาอันไม่สมควร

ในทางตรงกันข้าม จิตใจใช้กลวิธีการสร้างตลกรูปภาพ (wit-work) ก็เพื่อสื่อ สารบางอย่างให้สังคมได้รับรู้ในลักษณะอ้อมค้อมไม่สื่อตรง ๆ สาเหตุที่ไม่อาจสื่อตรง ๆ ได้ เพราะจะขัดกับขนบประเพณีอันดีงามของสังคม หรือเกรงกลัวอำนาจของบุคคลหรือสถาบัน ยิ่งกว่านั้น หัวใจสำคัญของตลกรูปภาพ คือการดึงกลุ่มผู้ฟังเข้ามาเป็นพวกเดียวกันกับกลุ่มผู้สร้าง มุขตลก ฉะนั้น กลุ่มผู้สร้างจะต้องสื่อสารให้กลุ่มผู้ฟังเข้าใจให้ได้ มิฉะนั้นตนเองจะไม่มีพวก

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น แม้ว่าขบวนการสร้างความฝันและตลกรูปภาพจะใช้กลวิธี ที่เหมือนกัน แต่ผลออกมานั้นต่างกัน คือ ตลกรูปภาพจะสื่อความหมายอันเข้าใจได้ แต่ความฝัน จะดลึบสน

พรอยด์แบ่งอารมณ์ขันออกเป็น 3 ชนิด คือ ตลกรูปภาพ ความตลก และตลกร้าย ผู้ วิจัยได้กล่าวถึงตลกรูปภาพในแง่กลวิธีการสร้าง ชนิด และจุดมุ่งหมาย ผู้วิจัยจะกล่าวถึง อารมณ์ขันที่พรอยด์เรียกว่า ความตลกเป็นหัวข้อต่อไป

2) ความตลก (the comic)

ก) พรอบด์เริ่มให้คำจำกัดความของความตลก (the comic) โดยนำไปเปรียบเทียบกับตลกปฏิภาณ (wit) ตลกปฏิภาณเป็นอารมณ์ขันที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยใช้กลวิธีการสร้างมุขตลกดังที่กล่าวแล้ว ในขณะที่ความตลกเป็นอารมณ์ขันที่มนุษย์ค้นพบในชีวิตประจำวัน ("Wit is made, while the conical is found") (Freud, 1938 : 762) นอกจากนี้ตลกปฏิภาณเกี่ยวข้องกับบุคคล 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้สร้างมุขตลก กลุ่มผู้เสียดาย และกลุ่มผู้ฟัง ส่วนความตลกเกี่ยวข้องกับบุคคล 2 กลุ่ม คือ กลุ่มบุคคล สัตว์ สิ่งของ และเหตุการณ์ที่มีลักษณะน่าขบขัน และกลุ่มผู้พบลักษณะน่าขบขันดังกล่าว ส่วนจะมีกลุ่มผู้ร่วมรับรู้ลักษณะที่น่าขบขันด้วยหรือไม่ก็ได้ ความแตกต่างอีกประการหนึ่งคือ ตลกปฏิภาณมักเกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาขณะที่ความตลกเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหว การเลียนแบบ และข้อบกพร่องของมนุษย์

ลักษณะน่าขบขันอันก่อให้เกิดความตลก พบเห็นได้ในความสัมพันธ์ของมนุษย์กับมนุษย์ในสังคม ลักษณะน่าขบขันดังกล่าว หมายถึงลักษณะด้อยและไม่เท่าเทียมมาตรฐานที่ควรจะเป็น อันพบได้ในบุคคล ในการเคลื่อนไหว ในรูปร่างหน้าตา ในพฤติกรรม และในลักษณะนิสัย ลักษณะน่าขบขัน ยังพบได้ในสัตว์ สิ่งของและสถานการณ์ การเหยียบเปลือกกล้วยหกล้ม เป็นสถานการณ์ที่น่าขบขันไม่ว่าบุคคลนั้นจะรูปร่างหน้าตาหรืออยู่ในฐานะใดในสังคม ถ้าเขาเหยียบเปลือกกล้วยหกล้มก็จะก่อให้เกิดความขบขัน เมื่อมนุษย์เราค้นพบลักษณะน่าขบขันตามธรรมชาติในความสัมพันธ์ระหว่างกันในสังคม มนุษย์เราจะเริ่มสร้างความตลกโดยเลียนแบบลักษณะน่าขบขันที่ค้นพบ ตัวอย่างเช่น มนุษย์พบว่า การเหยียบเปลือกกล้วยเป็นสถานการณ์น่าขบขัน มนุษย์เราก็จะสร้างสถานการณ์เช่นนั้นขึ้น แล้วผลึกใครบางคนให้ตกอยู่ในสถานการณ์ โดยการโยนเปลือกกล้วยทิ้งไว้ จากนั้นหลอกล่อให้ใครสักคนเดินมาเหยียบเปลือกกล้วยหรือใครบางคนเดินผ่าน ก็ยื่นเท้าออกไปขวางทางให้เขาเดินสะดุดหกล้ม เป็นต้น เมื่อมนุษย์พบว่า บุคคลใดก็ตามที่มีสัดส่วนรูปร่าง

หน้าตาหรือลักษณะนิสัยไม่ได้มาตรฐานที่ควรจะเป็นแล้วละก็ จะก่อให้เกิดความขบขันขึ้นในผู้พบเห็น เช่นมีจมูกใหญ่ หน้าผากกว้าง หรือหูกาง อย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อมนุษย์ต้องการล้อเลียนใคร "มนุษย์จะสำรวจข้อบกพร่องของคน ๆ นั้นในด้านรูปร่าง ลักษณะนิสัย แล้วนำมาเน้นให้ใหญ่โตเกินจริง หรือใหญ่โตขึ้นจนสะอึกตาสะอึกใจ เช่น นาย ก. มีจมูกกว้างกว่าเกณฑ์มาตรฐาน นักเขียนภาพการ์ตูนต้องการล้อเลียนนาย ก. ก็จะวาดภาพใบหน้านาย ก. โดยเน้นที่จมูกใหญ่โตผิดสัดส่วน หรือถ้านาย ก. ไม่มีลักษณะบกพร่องที่ก่อให้เกิดความขบขัน นักเขียนภาพก็จะสร้างลักษณะน่าขบขันอย่างใดอย่างหนึ่งให้กับนาย ก. โดยไม่คำนึงถึงความเป็นจริง และผู้รับชมภาพก็จะหัวเราะลักษณะน่าขบขันนั้น ทั้ง ๆ ที่ทราบว่าลักษณะดังกล่าวไม่เป็นความจริง ฉะนั้น ความตลกอันเกิดจากลักษณะน่าขบขัน ไม่จำเป็นต้องอิงอยู่กับความจริง ที่สำคัญเพื่อจะนำความตลกนั้นออกมานำเสนอให้ปรากฏอย่างเด่นชัด นักเขียนมักใช้การกล่าวมากกว่าความจริง หรือการกล่าวน้อยกว่าความจริงช่วย (Overstatement, understatement)

ความตลกเป็นอารมณ์ขันที่เกิดจากความรู้สึกเหนือกว่า ผู้หัวเราะจะรู้สึกตนเองดีกว่าหรือเหนือกว่าผู้ถูกหัวเราะในด้านใดด้านหนึ่ง เช่นทางด้านสติปัญญา ทางรูปร่างหน้าตา หรือทางด้านบุคลิกภาพ ความรู้สึกเหนือกว่าดังกล่าว จะก่อความยินดี และแสดงออกด้วยเสียงหัวเราะ กลุ่มผู้หัวเราะจะนึกเปรียบเทียบในใจว่า ถ้าตนตกอยู่ในสถานการณ์เดียวกันนั้น ตนเองจะแก้ปัญหาได้ฉลาดและทันคนทันเกมมากกว่าหรือไม่ก็ เข้าใจสถานการณ์ในขณะนั้นได้ดีกว่าผู้ถูกหัวเราะ ความตลกที่สร้างอารมณ์ขันจากความรู้สึกเหนือกว่า จึงเป็นงานศิลป์ที่สร้างขึ้นเลียนแบบพฤติกรรม และธรรมชาติของมนุษย์ในด้านความบกพร่องและด้อยกว่ามาตรฐานที่ควรจะเป็น ในบางกรณีความตลกทำให้ผู้หัวเราะหวนระลึกถึงความเป็นเด็กของตนเอง และหัวเราะให้กับความเป็นเด็กเมื่อครั้งอดีต ในกรณีนี้ ผู้หัวเราะพบเห็นลักษณะน่าขบขันแล้วนึกเปรียบเทียบกับตนเองว่า ตัวผู้หัวเราะเองก็เคยกระทำกรหรือแก้ปัญหาอย่างเด็ก ๆ ที่ไม่เข้าท่าเช่นเดียวกับผู้ถูก

หัวเราะ ผู้หัวเราะจะหัวเราะอึดตาเก่าของตนเอง ซึ่งเป็นอึดตาของเด็กเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับอึดตาปัจจุบันของผู้หัวเราะ ซึ่งพัฒนาขึ้นมาที่มีความเป็นผู้ใหญ่มากกว่า

อารมณ์ขันที่เกิดจากความตลก มักสร้างความแปลกแยกระหว่างผู้เสพรณกรรมกับตัวละครในวรรณกรรม เพราะตัวละครที่นำเสนอความตลกมักขาดความสง่างาม มีข้อบกพร่องอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นลักษณะน่าขบขัน ผู้เสพรณกรรมจะผลักตนเองแยกออกมาจากตัวละคร และมองตัวละครด้วยสายตาวិพากษ์วิจารณ์อยู่ในที่ผู้เสพรณกรรมจะไม่แอบเอาตัวเองไปสวมบทบาทของตัวละครในระดับจิตไร้สำนึก เช่นเดียวกับเวลาที่เสพรณกรรมประเภทโศกนาฏกรรม กล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้เสพรณกรรมจะไม่แอบคิดในระดับจิตไร้สำนึกว่า "ฉันคือตัวละครตัวนั้นตัวนี้" เวลาเสพรณกรรมที่นำเสนอความตลก แต่ผู้เสพรณกรรมจะแอบคิดว่า "ฉันเหนือกว่า" และหัวเราะที่ความรู้สึกเหนือกว่า แม้ในกรณีที่หัวเราะขำพฤติกรรมของตัวละครว่าแก้ปัญหาหรือกระทำการ เช่นเดียวกับผู้หัวเราะกระทำเมื่อครั้งเด็ก ๆ ก็เป็นการหัวเราะขำอึดตาเก่า (อึดตาสมัยเด็ก ๆ) ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับอึดตาปัจจุบัน อึดตาปัจจุบันเหนือกว่าและดีกว่า ความรู้สึกแปลกแยกในกรณีหลัง เป็นความแปลกแยกของอึดตาในปัจจุบันว่าเหนือกว่าอึดตาในอดีต ฉะนั้นวรรณกรรมที่นำเสนอความตลกจึงผลักผู้เสพรณกรรมให้ออกห่างตัวละคร และมองตัวละครด้วยสายตาวิพากษ์วิจารณ์ทั้ง 2 กรณี

การสร้างความตลกในงานวรรณกรรม ก็คือการลอกเลียนลักษณะน่าขบขันที่ค้นพบในชีวิตประจำวัน อันได้แก่

- สถานการณ์ที่มีลักษณะน่าขบขัน เช่น การเหยียบเปลือกกล้วย การถูกลอก สถานการณ์ผิดฝาผิดตัว ฯลฯ
- การพูดที่มีลักษณะน่าขบขัน เช่น การพูดไม่ชัด การพูดผิด ฯลฯ

- กริยาท่าทางที่น่าขบขัน เช่น การเดินขาถ่าง รูปร่างหน้าตา ไม่ได้สัดส่วนการกระทำการไถ่การหนึ่งซ้ำ ๆ กันจนกระทั่งเหมือนการกระทำของหุ่นยนต์ หรือการกระทำการอย่างซ้ำนิชานาญมากเกินไปจนมนุษย์ทั่ว ๆ ไปจะกระทำได้ เป็นต้น

- การเปิดเผยโฉมหน้าและความเป็นจริง (unmasking หรือ appearance versus reality) มนุษย์มักจะรู้สึกขบขันเมื่อมีการเปิดเผยโฉมหน้าที่แท้จริงของมนุษย์ด้วยกัน เช่น การแต่งตัวดีแต่ไม่มีเงิน โฉมหน้าเป็นคนใจบุญสุนทานแต่แท้จริงเป็นคนคดโกง เป็นต้น

- ความไร้เดียงสา (naive)

- การล้อเลียนและการลอกเลียน (parody และ imitation)

การลอกเลียนพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพของคนอื่นโดยเฉพาะคนดังมักจะสร้างความรู้สึกขบขันแก่ผู้พบเห็นเสมอ แม้ผู้ลอกเลียนจะลอกเลียนได้เหมือนและไม่มีเจตนาล้อเลียนก็ตาม ยิ่งถ้ามีเจตนาล้อเลียนเพื่อเยาะหยันหรือลดคุณค่าของตนแบบ (degradation) ยิ่งสร้างความสนุกและขบขัน เมื่อเราเห็นเด็กเล็ก ๆ พยายามวางท่าสับหูหรือหนึ่งวางท่า เรามักจะรู้สึกขบขัน เพราะพฤติกรรมของเด็กเป็นการล้อเลียนผู้ใหญ่โดยที่เด็กไม่รู้ตัว หรือเมื่อเราเห็นลิงพยายามสวมหมวก และเดินไปมา เราจะหัวเราะ เพราะภาพลิงสวมหมวก ก็คือการล้อเลียนพฤติกรรมของคนสวมหมวกในสายตาของเรา ความตลกมักเกิดจากการล้อเลียนและการลอกเลียน

ข) การอยู่ร่วมมุขของตลกปฏิภาณและความตลก

มุขตลกจำนวนมากไม่อาจแยกแยะได้ชัดเจนว่า จะจัดเข้าขำตลกปฏิภาณหรือจัดเข้าขำความตลก สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากมุขตลกเหล่านั้นนำเสนอความตลกผ่านกลวิธีการสร้างตลกปฏิภาณ กล่าวอีกนัยหนึ่ง มุขตลกเหล่านั้นเป็นทั้งความตลกและตลกปฏิภาณในเวลาเดียวกัน ความตลกคือการนำลักษณะที่น่าขบขันที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน

ออกมานำเสนอ แต่บางครั้งการจะนำเสนอความตลกให้หน้าประทับใจ คมต้องใช้กลวิธีของ ตลกปฏิภาณเข้าช่วย มุขตลกตัวอย่างที่ 10 เกี่ยวกับชาวยิวประพาศิตนเรียบร้อยเมื่อ ผู้โดยสารซึ่งแต่งตัวดีขึ้นมาขึ้นบนรถ จนกระทั่งชาวยิวทราบจากคำถามของผู้โดยสารว่าเขา สติไม่สมประกอบ ชาวยิวจึงเริ่มทำตัวปกติ (ยกเท้าขึ้นพาดเก้าอี้) เป็นมุขตลกปฏิภาณ ที่สร้างความขบขันจากรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ พรอบค้วีเคราะห์ว่ามุขตลกดังกล่าว เป็นทั้งความตลกและตลกปฏิภาณเป็นความตลกเพราะเป็นอารมณ์ขันที่เกิดจากการเปิดเผย โฉมหน้าที่แท้จริงของสภาพบุรุษผู้แต่งตัวดีว่าเขาสติไม่สมประกอบ (unmasking) และเป็น ตลกปฏิภาณในแง่ที่ว่าวิธีที่จะเปิดเผยโฉมหน้าใช้การบรรยายรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ไม่สำคัญมาเป็นตัวชี้ความจริง

ความตลกส่วนหนึ่งเกิดจากการลอกเลียน การลอกเลียนไม่ว่าจะ ลอกเลียนพฤติกรรม การแต่งกาย ท่าเดิน ลีลาการพูด หรือแม้แต่คำพูด ล้วนแต่ สร้างความขบขัน การลอกเลียนคำพูด โดยเฉพาะการลอกเลียนสุภาษิต คำพังเพยหรือ การอ้างถึงข้อความในวรรณกรรมมีชื่อ บางครั้งแล้วทำให้ตัดสินลำบากว่า ควรจะจัดว่า เป็นอารมณ์ขันประเภทความตลก หรือตลกปฏิภาณ พรอบค้วีกล่าวว่ ถ้าการอ้างถึงก่อให้เกิด ความหมายใหม่ สิ่งที่อ้างถึงฟังดูไร้สาระในนัยหนึ่ง แต่ในอีกนัยหนึ่ง ถ้าพิจารณา อย่างใกล้ชิดแล้วจะพบสาระหรือสารใหม่ ให้จัดเป็นตลกปฏิภาณ แต่ถ้าการลอกเลียนหรือ เลียนแบบคำพูดนั้น ไม่ก่อให้เกิดความหมายใด ๆ เป็นพิเศษ เป็นเพียงการลอกเลียนให้ เหมือนหรือลอกเลียนแล้วลอกเลียนผิด เช่นเดียวกับเด็กลอกเลียนคำผู้ใหญ่ไปเรื่อย ๆ จะ จัดเป็นอารมณ์ขันที่เกิดจากความตลก

อย่างไรก็ตาม การแยกแยะอารมณ์ขันว่าส่วนไหนคือความตลก ส่วนไหนคือตลกปฏิภาณ ไม่ใช่สิ่งที่ทำกันง่าย ๆ ในทางปฏิบัติ แต่การแยกแยะทางทฤษฎี ดังกล่าว จะช่วยให้เราเข้าใจคำว่าอารมณ์ขันดีขึ้น ในขอบเขตที่ชัดเจนขึ้นและกว้างขึ้น

สาระสำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องการกล่าวในที่นี้ คือ ตลกปฏิกภาพ และความตลกเหมือนกันในแง่ของการนำเสนอเรื่องเพศ และความก้าวร้าว โดยเฉพาะ การลดคุณค่าของคนอื่น และเพิ่มความรู้สึกเหนือกว่าของผู้หัวเราะ จะอยู่ในขอบเขตของความตลก

ความตลกเกิดจากการพบลักษณะขบขันในบุคคล ลัทธิ สิ่งของและสถานการณณ์ ฉะนั้นจึงเกี่ยวข้องกับบุคคล 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีลักษณะขบขัน และกลุ่มผู้พบลักษณะขบขัน ขณะที่ตลกปฏิกภาพเกี่ยวข้องกับบุคคล 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้สร้างตลาค กลุ่มผู้เสียหาย และกลุ่มผู้ฟัง อย่างไรก็ตาม เมื่อมนุษย์เริ่มสร้างความตลกเลียนแบบความตลกที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน ความตลกจึงเริ่มเกี่ยวข้องกับบุคคล 3 กลุ่ม กลุ่มผู้สร้างความตลก กลุ่มผู้เสียหาย และกลุ่มผู้ดูผู้ฟัง เมื่อใครสักคนวางเท้าไปขวางทางคนที่เดินผ่าน บ่อมเรียกเสียงหัวเราะจากผู้คนรอบข้างรวมทั้งผู้สร้างความตลกเอง เมื่อผู้สร้างความตลกเป็นนักเรียน และต้องการจะล้อเลียนหรือวิจารณ์ใครสักคนซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในสังคม เราอาจนำชื่อของบุคคลนั้นมาสร้างเป็นตัวละครที่มีพฤติกรรมน่าขบขันหรือสร้างให้ตัวละครดังกล่าวตกอยู่ในสถานการณณ์ที่น่าขบขัน เป็นต้น ดิคเกนส์ และทเวน ต่างใช้ความตลกเป็นอาวุธในการวิพากษ์วิจารณ์ธรรมชาติของคนและระบบสังคม

ผู้วิจัยขอเสริมตัวอย่างจากนวนิยายที่เลือกมาทำการวิจัยดังนี้

ใน A Connecticut Yankee in King Arthur's Court ทเวนเปิดตัวคลาเรนซ์ (Clarence) ซึ่งต่อมาจะกลายเป็นผู้ช่วยคนสำคัญของตัวเอกในเรื่องด้วยการให้เขาแต่งตัวเช่นตัวตลก :

This was an airy slim boy in shrimp-colored tights that made him look like a forked carrot; the rest of his gear was blue silk and dainty laces and ruffles; and he had long yellow curls, and wore a plumed pink satin cap tilted complacently over his ear. By his look, he was good-natured; by his gait, he was satisfied with himself. (Twain, 1969 :

4)

คลาเรนซ์สวมเสื้อผ้าหลากสี เขาใส่เสื้อผ้ารัดรูปสีกึ่งดำทำให้มองดูคล้ายง่ามของลูกแครอท
ประดับตกแต่งด้วยจีบ ดิ้นฝีมือปราณีต และผ้าไหมสีฟ้า ผมเขาเป็นลอนสีเหลือง และ
สวมหมวกซาตินสีชมพูติดขนนก เมื่อผู้อ่านจินตนาการภาพตามผู้เขียนบรรยายจะรู้สึกขบขัน
เป็นความตลกที่เกิดจากรูปลักษณ์ของตัวละครมีลักษณะด้อยกว่ามาตรฐานของสังคม
(แต่งกายด้อย)

ใน The Pickwick Papers แซม เวลเลอร์ เป็นตัวละครที่ทำหน้าที่ผู้รับใช้
ส่วนตัวของพิควิก (ตัวละครหลัก) แซมเป็นตัวละครที่มีรูปลักษณ์อันก่อความขบขัน เขา
แต่งกายหลากสีสรรทำนองเดียวกับคลาเรนซ์ (Dickens, 1964 : 147) เขาเป็นตัว
ละครที่ใช้การศึกษา ฉะนั้นเขาจะพูดภาษาอังกฤษไม่ชัด ดังนี้

เราพูดเสียง W เป็น V

เราพูดเสียง V เป็น W

เราพูดเสียง es เป็น ee

อย่างเช่น เขากล่าวว่า "I never heard a biled leg of mutton"

(Dickens, 1964 : 565)

เขากล่าว "convalescent" เป็น "conwalessent" (Dickens, 1964 : 565)

เขาออกเสียง "once" เป็น "vune" ออกเสียง "one" เป็น "vun"

การแต่งกายที่ค้อยกว่ามาตรฐานตามค่านิยมของสังคม รวมทั้งการพูดไม่ชัดล้วนแต่สร้างความขบขันในลักษณะที่เรียกว่าความตลก แต่ตัวละครตัวนี้เป็นคนมีปฏิภาณไหวพริบ คำกล่าวของเขามักจะสร้างความขบขันแก่ผู้อ่านในลักษณะของตลกปฏิภาณ ตัวอย่างที่จะยกต่อไปเป็นคำโต้ตอบระหว่างแซมกับนายและผู้พิพากษาในศาล แซมถูกเรียกไปเป็นพยานของฝ่ายโจทก์ซึ่งฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายจากพิควิก นายฝ่ายโจทก์ได้เรียกเพื่อนของพิควิกหลายคนมาเป็นพยานฝ่ายตน มีเพียงแซมซึ่งให้การเป็นประโยชน์ต่อนายของตนเอง ตัวอย่างที่จะยกมาประกอบด้วยอารมณ์ขัน ทั้งที่เป็นความตลกและตลกปฏิภาณ ขอให้ผู้อ่านลองสังเกตดูว่าแซมเอาตัวรอดด้วยลักษณะที่ค้อย และไม่ค้อยอะไรเพราะได้รับการศึกษา ตามทฤษฎีของพรอบด์ ความซื่อ (naive) ที่เป็ความซื่อจริงตามธรรมชาติของเด็กหรือของคนไร้การศึกษาจะจัดเป็นความตลก แต่ถ้าจงใจใช้ความซื่อเป็นอาวุธในการหลบเลี่ยงกฎเกณฑ์ของสังคม (สังคมมักจะไมเอาโทษกับเด็ก) เพื่อแสดงความก้าวร้าวหรือความเก๋กตทางเพศแล้ว จะจัดเป็นตลกปฏิภาณ แซมใช้ท่าทีของคนซื่อผู้ไร้การศึกษาเอาตัวรอดและป้องกันตนเองจากผู้มีอำนาจเหนือกว่า ความซื่อของแซมเป็นอาวุธในลักษณะของตลกปฏิภาณ :

[1] "I mean to speak up, sir", replied Sam; "I am in the service o' that are gen'lm'n, and a wery good service it is".

[2] "Little to do and plenty to get, I suppose?" said Serjeant

Buzfuz with jocularly.

[3] "Oh, quite enough to get, sir, as the soldier said ven they ordered him three hundred and fifty lashes, replied Sam.

[4] "You must not tell us what the soldier or any other man said, sir," interposed the judge; "It's not evidence."

[5] "Wery good, my lord," replied Sam.

[6] "Do you recollect anything particular happening on the morning when you were first engaged by the defendant; en, Mr. Wellér?" said Serjeant Buzfuz.

[7] "Yes, I do, sir," replied Sam.

[8] "Have the goodness to tell the jury what it was."

[9] "I had a reg'lar new fit out o' clothes that mornin', gel'men of the jury," said Sam, "and that was a wery partic'lar and uncommon circumstance with me in those days."

[10] Hereupon there was a general laugh; and the little judge, looking with an angry countenance over his desk, said, "You had better be careful, sir."

[11] "So Mr.Pickwick said at the time, my lord," replied Sam; "and I was wery careful o' that are suit o' clothes; wery careful indeed, my lord."

[12] The judge looked sternly at Sam for full two minutes, but Sam's features were so perfectly calm and serene that the judge said nothing, and motioned Serjeant Buzfuz to proceed. (Dickens, 1964 : 560-531)

เมื่อชมตอบรับคำชักของทนายว่าเขาทำงานรับใช้พิศุคจริง (ย่อหน้าที่ 1) ทนายบ๊ชชชักเขาในเชิงเห็นแสบว่า งานคงน้อยแต่รายรับมาก ชมกล่าวตอบรับและตามด้วยประโยคเปรียบเทียบ ซึ่งจะกลับความหมายของการตอบรับทันที เขาใช้ตลกปฏิภาณกล่าวปกป้องตนเองจากคำโจมตีของทนายบ๊ชชที่ว่าเขาเก็บจกร้าน ผู้พิพากษาได้กล่าวแทรกขึ้นมาว่า การอ้างคำกล่าวของทนายหรือบุคคลอื่นไม่อาจใช้ในศาลได้ ฉะนั้นอย่างอ้าง (ย่อหน้าที่ 4) ผู้อ่านจะหัวเราะคำกล่าวของผู้พิพากษาเพราะคำกล่าวของเขาแสดงว่าเขาไม่เข้าใจอารมณ์ขันของชม เสียงหัวเราะของผู้อ่านเป็นเสียงหัวเราะเยาะความไม่รู้ของผู้พิพากษาจัดเป็นความตลก เมื่อทนายชักชมต่อว่าในวันเกิดเหตุเขาทำอะไรได้เป็นพิเศษหรือเปล่า (ย่อหน้าที่ 6) ความหมายในคำชักของทนายบ๊ชชชัดเจนว่าชักถามเหตุการณ์เกี่ยวกับรูปคดี ชมอาศัยความขี้และความหมายที่ไม่บ่งชี้ของคำถาม คอบว่า เขาจำได้ว่าเข้าวันนั้น เขาได้เสื้อผ้าชุดใหม่ เขาอาศัยความหมายที่เปื้อนของคำถามเป็นการเลี่ยงคำตอบ จัดเป็นตลกปฏิภาณเล่นคำ ผู้พิพากษากล่าวเตือนขึ้นว่าให้เขาระวังให้ถึถ้วนจะดีกว่า ผู้พิพากษาหมายความว่าให้เขาระวังคำพูด ชมเอาคำว่าระวังไปพูดกันคนละความหมายกับผู้พิพากษาว่า นายของเขาก็คงเช่นนั้น เขาจึงระวังเสื้อผ้าชุดใหม่อย่างยิ่ง จัดเป็นตลกปฏิภาณ

3. ตลกร้าย (grim humour : galgenhumor)

ตลกร้ายเป็นการสร้างความขบขันจากสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่ก่อความเจ็บปวดทางอารมณ์ หรือก่อความกลัว ความขยะแยะ ความเศร้า ความสังสารเห็นใจ ฯลฯ ลักษณะของตลกร้าย คือการหักเหหรือหักมุมทางอารมณ์ โดยหักเหจากอารมณ์ที่ก่อให้เกิดความเศร้า ความเจ็บปวด ฯลฯ ไปสู่อารมณ์ขัน ส่วนกลวิธีที่จะนำไปสู่การหักเหทางอารมณ์จะใช้กลวิธีอะไรก็ได้ อาจเป็นกลวิธีที่ใช้ในการสร้างตลกปฏิภาณหรือความตลกพรอียดกตัวอย่างเรื่องเล่าขำขันของมาร์ค ทเวน :

ตัวอย่างที่ 12 มาร์ค ทเวนเล่าเรื่องราวของน้องชายเขาผู้ทำงานในบริษัทรับเหมาก่อสร้างถนนขนาดใหญ่ วันหนึ่งเกิดระเบิดก่อนกำหนดเวลาที่ตั้งไว้แรงระเบิดเหวี่ยงร่างน้องชายเขาขึ้นไปกลางอากาศ และร่วงลงพื้นห่างจากที่ ๆ เขาทำงานไปไกล ผู้อ่านอ่านงานของทเวนถึงช่วงนี้จะเห็นว่าสถานการณ์ดังกล่าวน่าสงสาร แต่ทเวนเล่าเรื่องต่อน้องชายเขาถูกหักค้ำจ้ำงครึ่งวัน โทษฐานไม่อยู่ในที่ทำงาน (Freud, 1938 : 799) สถานการณ์ของน้องชายเขาน่าจะก่อความสงสารเห็นใจให้กับผู้อ่าน แต่ทเวนทำให้ความเห็นใจที่อาจจะเกิดขึ้นหันเหไป เมื่อเขาเปลี่ยนความสนใจของผู้อ่านจากเรื่องความเจ็บปวดของน้องชายไปเป็นเรื่องค้ำจ้ำงแรงงาน ผู้อ่านรู้สึกขบขันเพราะว่าในทัศนะของผู้อ่านความเจ็บปวดของน้องชายเขาสาคัญยิ่งกว่าค้ำจ้ำงแรงงาน แต่ทเวนกลับกล่าวเสมือนว่าค้ำจ้ำงแรงงานเป็นสิ่งสำคัญยิ่งกว่าสิ่งใด การกล่าวของทเวนจึงฟังดูขัดกับสิ่งที่บีดัดกันทั่วไปในทัศนะของผู้อ่านจนน่าขบขัน

เรื่องเล่าที่สร้างอารมณ์ขันจากตลกปฏิภาณ และความตลกนั้น จะสร้างบรรยากาศในเรื่องที่เบา ๆ สบาย ๆ อันเอื้อต่อการเกิดอารมณ์ขัน เรื่องราวที่เล่าจะไม่ก่อให้เกิดอารมณ์เจ็บปวด สงสารเห็นใจ หวาดกลัวหรือเศร้าอันจะเป็นอุปสรรคต่อการเรียกเสียงหัวเราะ ตรงกันข้าม ตลกร้ายคืออารมณ์ขันที่สร้างขึ้นท่ามกลางบรรยากาศอันเป็นอุปสรรคต่อการเรียกเสียงหัวเราะ นวนิยายของชาร์ลส์ ดิคเคินส์ และมาร์ค ทเวน มีลักษณะของตลกร้ายในความหมายที่พรอยด์กล่าว ดังจะอธิบายในภายหลัง

ตลกร้ายจะปรากฏร่วมกับตลกปฏิภาณหรือความตลก หน้าที่ของตลกร้าย คือคอยหักเหอารมณ์ที่ไม่เอื้อต่อการเรียกเสียงหัวเราะซึ่งกำลังจะเกิดขึ้นในเรื่องเล่า หรือทำลายอารมณ์ดังกล่าวออกไป จะเกิดเหตุการณ์ที่เรียกว่า ยิ้มตั้งน้ำตาขึ้น ตลกร้ายจะดึงอารมณ์ให้หันเหไปหัวเราะแทน

หนังสือ Wit and its Relation to the Unconscious ของ
 ฟรอยด์ ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางทั้งจากนักวรรณคดี และนักจิตวิทยา การค้นพบ
 กลวิธีการสร้างตลกปฏิภาณ (wit-work) ว่าใช้กลวิธีเดียวกับการสร้างความฝัน
 (dream-work) ของฟรอยด์ นำไปสู่แง่มุมการศึกษาศิลปะที่น่าสนใจแง่มุมอื่นอีก เช่น
 แฟร์แบร์น (Fairbairn, 1938 : 298-303 quoted in Kline, 1977 : 8)
 กล่าวอ้างว่า กลวิธีการสร้างงานศิลป์โดยเฉพาะทัศนศิลป์ มีลักษณะเช่นกลวิธีการสร้าง
 ความฝัน (dream-work) ความยิ่งใหญ่ของงานศิลป์ และแรงดึงดูดที่งานศิลป์มีต่อผู้คน
 ทั่วโลกนั้นขึ้นอยู่กับ การแอบนำเสนอความปรารถนาของปมอติปฐนในงานศิลป์

นอกจากนี้ ไคลน (Kline, 1972 quoted in Kline, 1977 :
 10-11) ได้สร้างข้อสรุปหลายข้อที่น่าสนใจจากทฤษฎีอารมณชั้นของฟรอยด์ ดังนี้ :

- บุคคลผู้เห็นมุขตลกแสดงความก้าวร้าว เป็นมุขที่น่าขันที่สุด คือบุคคล
 ซึ่งความก้าวร้าวถูกเก็บกดเป็นปกติวิสัย
- บุคคลผู้เห็นมุขตลกเรื่องเพศเป็นมุขที่น่าขันที่สุด คือบุคคลซึ่งมีความ
 เก็บกดในเรื่องเพศเป็นปกติวิสัย
- บุคคลผู้ใช้การเก็บกดเป็นกลไกหลักในการแก้ปัญหาของชีวิต และมี
 ซุปเปอร์อีโก้ที่เข้มงวด (superego) จะเป็นบุคคลที่ไม่มีอารมณชั้น ได้ยินได้ฟังมุขตลก
 ก็จะไม่หัวเราะ
- ในเมื่อตลกปฏิภาณส่วนใหญ่มักแสดงหรือมีจุดประสงค์ที่จะแสดงความ
 ก้าวร้าว (hostile) บุคคลผู้มีความสามารถในการสร้างตลกปฏิภาณ (wits) มี
 แนวโน้มที่จะมีความก้าวร้าวในระดับจิตไร้สำนึกสูง

- บุคคลผู้มีความสามารถในการสร้างตลกปฏิภาณ จะมีอาการประสาทมากกว่าบุคคลทั่ว ๆ ไป (Wits will be more neurotic than the normal population)
- บุคคลผู้เก็บกดสูงน่าจะชื่นชอบมุขตลกที่ใช้กลวิธีการสร้างมุขซับซ้อนยิ่งกว่ามุขตลกธรรมดา
- การไม่ได้เสพมุขตลก น่าจะก่อให้เกิดการสร้างความผันผวนมากขึ้นและ/หรือก่อให้เกิดการแสดงออกโดยตรงของความปรารถนาและแรงกระตุ้น
- บุคคลผู้มีปัญหาด้านบุคลิกภาพต่อต้านสังคม โดยเฉพาะมีแนวโน้มที่ก่อความรุนแรงและไม่รู้สึกผิด (psychopaths) ไม่น่าจะเป็นบุคคลที่นิยมเสพมุขตลก เพราะพวกเขาไม่มีความจำเป็นที่จะต้องระบายการเก็บกดด้วยมุขตลก

ทฤษฎีอารมณ์ขันของพรอยด์ ช่วยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของอารมณ์ขัน ชนิดของอารมณ์ขัน กลวิธีการสร้างความขบขัน และความสำคัญของมุขตลกในแง่เป็นทางระบายการเก็บกด และความก้าวร้าวที่สร้างสรรค์

ผู้วิจัยขอจบหัวข้อการวิเคราะห์อารมณ์ขันของซิกมันด์ พรอยด์ แต่เพียงเท่านี้หัวข้อต่อไปจะกล่าวถึงการวิเคราะห์มุขตลกของวอลเตอร์ แนช

ข. ทฤษฎีอารมณ์ขันของวอลเตอร์ แนช

วอลเตอร์ แนช (Walter Nash) เป็นนักวิจารณ์และนักภาษาศาสตร์ หนังสือชื่อ The Language of Humour ของเขา เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์มุขตลก โดยเฉพาะมุขตลกปฏิภาณ มุขตลกส่วนใหญ่ที่นำมาวิเคราะห์จะมีความยาวประโยคเดียว เขาเสนอการวิเคราะห์โครงสร้างของมุขตลก อธิบายการทำงานของภาษาในมุขตลก

นอกจากนี้ ยังอธิบายถึงรูปแบบภาษาที่ใช้กันมากในมุขตลก อย่างเช่น การเล่นคำ (pun) ได้อธิบายไว้ถึง 12 แบบ แยกวิเคราะห์รูปแบบของงานล้อเลียน (parody) ไว้ถึง 3-4 รูปแบบ เป็นต้น

งานวิจัยของแนชมีอิทธิพลต่อผู้วิจัยในการทำความเข้าใจมุขตลก แนชเสนอแนะการวิเคราะห์มุขตลกในแง่ของโลคัส (locus) และแก่นของอารมณ์ขัน (humours concept หรือ root joke)

1. โลคัส (locus) โลคัส หมายถึง คำ วลี หรือประโยคในมุขตลกซึ่งมีความสำคัญในแง่ของการรวมเอาความหมายของมุขตลกทั้งมุขไว้ เป็นกุญแจสำคัญที่ไขเข้าไปสู่ความหมายของมุขตลก ในอีกแง่หนึ่งจะเป็นส่วนที่จุดระเบิดเสียงหัวเราะของผู้ฟังหรือผู้อ่าน ทุกคำของมุขตลกจะประกอบกันเข้าเพื่อเรียกเสียงหัวเราะจากคนฟังหรือคนอ่าน แต่โลคัสจะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดที่เรียกเสียงหัวเราะ ถ้าเปรียบมุขตลกคือระเบิด โลคัสคือชนวนระเบิดที่ทำให้ผู้ฟังระเบิดเสียงหัวเราะขึ้นมา ตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 13

Guy Fawkes, where are you now that we need you ?

[เกย์ ฟอक्स, คุณอยู่ที่ไหน ? ตอนนี้เราต้องการคุณ]

มุขตลกข้างต้นมีนัยทางการเมือง โลคัสของมุขตลกอยู่ที่คำว่า "เกย์ ฟอक्स" (Guy Fawkes) คำว่า "เกย์ ฟอक्स" เป็นคำสำคัญที่จะนำไปสู่การเข้าใจความหมายของมุขตลกทั้งมุขและเป็นคำสำคัญที่เรียกเสียงหัวเราะ "เกย์ ฟอक्स" เป็นอาชญากรทางการเมืองที่ร่วมมือกับพวกเขาจะทำการระเบิดรัฐสภาขณะมีสมัยประชุมเมื่อปี 1605 ผู้กล่าวมุขตลกข้างต้น มีความคิดในแง่ลบต่อรัฐบาลชุดร่วมสมัยกับผู้กล่าวมุขตลก เขาแสดงความไม่พอใจต่อรัฐบาลชุด

ตั้งกล่าวโดยทางอ้อมและติดตลกว่า อยากให้พอลส์มาระเบิดรัฐสภาชุดนี้ทิ้ง อย่างไรก็ตาม แผนการระเบิดรัฐสภาของพอลส์ในปี 1605 ล้มเหลว (Nash, 1987 : 36)

ตัวอย่างที่ 14 ตัวอย่างนี้ เป็นมุขตลกประเภทถามอย่างตอบอย่าง หรือเปลี่ยนกระแสความคิดในมุขตลกตามทฤษฎีพรอบด์ (displacement ; คู่ตัวอย่างที่ 2,3) :

"บ๊อย ! ทำไมแมงวันมาตายในซูปด์น ?"

"อ้อ ! น้ำซูปด์น ๆ ครัวลวกมันตาย" (Nash, 1987 : 49)

โลกัสของมุขตลก ตลกอยู่ที่ประโยคสุดท้าย "น้ำซูปด์น ๆ ครัวที่ลวกมันตาย" ประโยคนี้เป็นส่วนสำคัญที่สุดที่ก่อให้เกิดเสียงหัวเราะ พนักงานต้อนรับทำเป็นไม่เข้าใจกระแสความคิดที่แฝงอยู่ในคำพูดของแขกว่าเป็นคำคำไหน เขาเปลี่ยนกระแสความคิดของบทสนทนาไปเป็นคนละเรื่อง โดยการตอบเสมือนถูกถามถึงเหตุผลการตายของแมงวัน

โลกัสส่วนใหญ่ของมุขตลกมักจะอยู่ที่ท้ายมุขตลก แต่อาจจะอยู่ตอนกลางหรือตอนต้นของมุขตลกก็ได้

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างเสริมจากนวนิยายที่เลือกมาทำการวิจัยครั้งนี้

ใน Oliver Twist มังค์ส์ได้สนทนากับบัมเบิลถึงการแต่งงานของบัมเบิลว่าแต่งงานช้า :

'You married rather late in life,' said the stranger. 'Well; better late than never.'

Mr. Bumble was on the point of reversing the axion, and expressing his opinion that, for the correct guidance of mankind, it ought to stand, 'better never than late', when the stranger interrupted him. (Dickens, 1970 : 330)

โลคัสของมุขตลกข้างต้นอยู่ที่วลี "better never than late" วลีดังกล่าวเป็นวลีที่สำคัญที่สุดของมุขตลก เป็นส่วนที่เก็บความหมายของความขบขัน และทำให้ผู้อ่านหัวเราะ กลวิธีการสร้างความขบขัน คือ การนำคำในวลี "better late than never" มาสลับเปลี่ยนตำแหน่งของคำ ทำให้เกิดความขบขัน ถ้าพิจารณามุขตลกข้างต้นตามทฤษฎีของพรอยด์จะจัดเป็นตลกประเภทเล่นคำ

คำหรือวลีที่สร้างความขบขันจากการเล่นคำ หรือเล่นความคิดในมุขตลก คือ โลคัส

2. แก่นอารมณ์ขัน (root joke หรือ humorous concept) มุขตลกในเรื่องเล่าขำขันหรือในนวนิยายแนวขบขันอาจไม่ปรากฏโลคัสชัดเจน ผู้ฟังหรือผู้อ่านไม่ได้หัวเราะครั้งเดียวจบเช่นมุขตลกที่มีโลคัสข้างต้น แต่ผู้อ่านจะหัวเราะหรืออมยิ้มหลายครั้งกว่าจะจบมุข โดยที่เรื่องเล่าหรือมุขตลกไม่ปรากฏว่ามีคำ วลี หรือประโยคใดที่สำคัญที่สุดที่ก่อให้เกิดเสียงหัวเราะ เพราะมีคำหรือวลีมากมายที่ก่อความขบขัน แนชเสนอแนะให้ดูแก่นอารมณ์ขัน กล่าวคือ การวิเคราะห์ที่หาแนวความคิดหลักซึ่งใช้สร้างความขบขันในเรื่องเล่าหรือมุขตลกนั้น

แนชกล่าวว่า นวนิยายหรือเรื่องสั้นแนวขบขันจะประกอบด้วยมุขตลกประเภทที่มีโลคัส และมุขตลกที่ต้องใช้วิธีหาแก่นอารมณ์ขันเพื่อช่วยในการวิเคราะห์ มุขตลกไม่เพียง

มีหน้าที่เรียกเสียงหัวเราะเท่านั้น บางครั้งยังใช้เล่าเรื่องบอกลักษณะบุคลิกของตัวละคร
นวนิยายบางเรื่องประกอบด้วยมุขตลกมากมายที่มีแก่นอารมณ์ขันซ้ำ ๆ กันจนกระทั่งแก่น
อารมณ์ขันก็คือส่วนหนึ่งของแก่นเรื่อง

ค. ทฤษฎีอารมณ์ขันของอาเธอร์ โคเอสท์เลอร์

อาเธอร์ โคเอสท์เลอร์ (Arthur Koestler) เขียนบทความชื่อ "Humour
and Wit" ใน The New Encyclopaedia Britannica : in 30 Volumes
(1981, 9 : 5-11) กล่าวถึงโครงสร้างพื้นฐานของอารมณ์ขันว่าเกิดจากการนำกรอบ
ของการอ้างอิง (frame of reference) มาใช้อย่างผิดที่ผิดทาง ผิดกาลเทศะ

คำว่า "กรอบของการอ้างอิง" หมายถึง แนวความคิด วิธีคิด หลักการระเบียบ
ปฏิบัติ ค่านิยม และอื่น ๆ ที่มนุษย์ยึดถือเป็นแนวทางของการดำรงชีวิต หรือแนวทางของ
การอยู่ร่วมกันในสังคม มุขตลกจะชี้ให้เห็นช่องโหว่ จุดอ่อน หรือความไร้สาระของกรอบ
การอ้างอิงที่ยึดถือกันอยู่ บางทีความขบขันเกิดจากการนำกรอบของการอ้างอิงที่มนุษย์ยึดถือ
ไว้ใช้ในสถานการณ์หนึ่งไปใช้ยังอีกสถานการณ์หนึ่ง กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความขบขันเกิดจาก
การนำกรอบของการอ้างอิง 2 กรอบมาชนกันหรือมากกว่าทับกันผิดที่ผิดทางและกาลเทศะ
เพราะกรอบของการอ้างอิงแต่ละกรอบย่อมมีกาลเทศะ และเงื่อนไขที่จะนำมาใช้ การนำ
มาใช้ผิดเงื่อนไขหรือผิดกาลเทศะ ย่อมก่อให้เกิดความขบขัน ดังตัวอย่าง :

ตัวอย่างที่ 15

มาร์ควิสแห่งราชสำนักพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 กลับมาจากการเดินทางโดยไม่บอกกล่าว
ล่วงหน้า ขณะเข้าไปในห้องนอนของภรรยา มาร์ควิสพบเธออยู่ในอ้อมแขนของบิสซ็องฟ
หลังจากลืงเลอบู้ชัวครุ้ มาร์ควิสเดินตรงไปที่หน้าต่างด้วยท่าที่สงบ เขาชะโงกหน้าออก
ไปนอกหน้าต่างและ เริ่มทำท่าให้สลิให้พรผู้คนที่เดินผ่านไปมาบนถนน

"ท่านจะทำอะไร ?" ภรรยาผู้กำลังทรมาณทั้งกายทั้งใจร้องถาม

"บิสรื้อพกรุณาทำหน้าที่แทนข้า ข้าจึงทำหน้าที่แทนท่านบ้าง"

(Koestler, 1984 : 5)

อารมณ์ขันของมุขตลกข้างต้น เกิดจากการนำกรอบของการอ้างอิง 2 กรอบที่มนุษย์บิครือคือ เป็นหลักในทางปฏิบัติมาสวมทับกันผิดที่ผิดทาง กรอบของการอ้างอิงซึ่งมุขตลกที่ 31 ใช้ คือ :

- กรอบที่ 1 กรอบในเรื่องการแบ่งหน้าที่กันทำงานในสังคม กรอบการอ้างอิงนี้ คือธรรมเนียมปฏิบัติที่มนุษย์บิครือใช้ไว้ในสังคมมาตั้งแต่มนุษย์เริ่มมีวัฒนธรรม

- กรอบที่ 2 กรอบในเรื่องศีลธรรม การผิดประเวณีถือว่าเป็นการกระทำผิดหน้าที่และศีลธรรม และควรได้รับการลงโทษ ทุกสังคมและทุกชาติภาษาต่างบิครือค่านิยม ดังกล่าว

ในสถานการณ์ของมุขตลกข้างต้น มาร์ควิสควรรใช้กรอบของการอ้างอิงที่ 2 มา ใช้จัดการกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น แต่เขาใช้กรอบการอ้างอิงในเรื่องการแบ่งหน้าที่กันทำงาน มาใช้ เป็นการใช้อ้างอิงที่ผิดที่ผิดทาง

โคเอสท์เลอร์ชี้ให้เห็นว่า มุขตลกข้างต้นจะบิให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านมุขตลกมอง เห็นสถานการณ์ในกรอบของการอ้างอิง 2 กรอบ ที่ไม่ลงรอยกันในเวลาเดียวกัน ความคิด ของผู้อ่านจะวิ่งกระโดดไปมาระหว่างกรอบการอ้างอิงทั้ง 2 กรอบ

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างเสริมจากนวนิยายที่เลือกมาทำการวิจัยดังนี้

ใน The Connecticut Yankee In King Arthur's Court แชนด์ สวมชุดเกราะอัศวินเต็มยศออกเดินทางพร้อมแซนดี ระหว่างเดินทางเขาทิ้งรื้อนทั้งหนักชุดเกราะ ชุดเกราะทำจากเหล็กบ่มคูดความร้อนมากขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งเขาทนไม่ไหว เขาหยุดม้าและขอให้แซนดีช่วยถอดหมวกเหล็กของอัศวินออก และใช้หมวกเป็นขันตักน้ำให้เขาดื่ม และตักมาราดตัวเขาจนกระทั่งเป็นน้ำ (Twain, 1969 : 68)

ความซับซ้อนของเหตุการณ์ข้างต้น เกิดจากการชนกันของกรอบการอ้างอิง 2 กรอบที่มีมนุษย์ยึดถือ คือ

- กรอบที่ 1 หมวกอัศวินเป็นเครื่องหมายของเกียรติยศ ความกล้าหาญ มีลักษณะทรงกลม ใช้ส่วนศีรษะ
- กรอบที่ 2 ขันตักน้ำเป็นของใช้พื้น ๆ ที่ใช้กันในห้องน้ำ มีลักษณะทรงกลม

ความซับซ้อนเกิดจากการนำของในกรอบที่ 1 ไปใช้ในหน้าที่ของกรอบที่ 2 โดยอาศัยว่าของทั้งสองชนิดมีลักษณะทรงกลมเหมือนกัน

ใน The Pickwick Papers ตัวละครบ๊อบ ฮอว์เยอร์ เป็นนักเรียนแพทย์ที่เพิ่งจบการศึกษา เขาเปิดคลินิกรักษาคนไข้ แต่ยังไม่เป็นที่รู้จัก เขาจ้างเด็กชายมาเป็นผู้ช่วยเขาหนึ่งคน หน้าที่ของเด็กชายคือแต่งตัวด้วยชุดสีเทาคู่เคร่งขรึม สวมหมวกปักคันทองเดินเอามาพร้อมนามบัตรของนายแพทย์บ๊อบไปส่งให้ตามบ้านผู้ค้ำในเมือง และพรุ่งนี้เช้าเขาจะกลับไปที่บ้านหลังนั้นเพื่อขอโทษที่ส่งยาผิดและกล่าวว่า นายแพทย์บ๊อบมีคนไข้มากมาย ทำให้เขาต้องนำยาส่งคนไข้วันละหลายรอบ จึงเกิดความผิดพลาดขึ้น บางครั้งเด็กรับใช้ดังกล่าวจะวิ่งหน้าตื่นเข้าไปในโบสถ์ ก่อนจะร่วมพิธีสวด และร้องหานายแพทย์บ๊อบว่ามีคนไข้ต้องการตัวด่วน นอกจากนี้นายแพทย์บ๊อบยังจ้างคนจุดตะเกียงสัปดาห์ละ 8 เพนนี

ให้มาช่วยเคาะประตูคลินิกในยามดึก เพื่อเพื่อนบ้านจะได้เข้าใจว่าเขาเป็นนายแพทย์ที่มีงานยุ่งมาก ทั้งหมดที่กล่าวมาเป็นแผนการโฆษณาตนเองและคลินิกของบ็อบ ซอว์เยอร์ (Dickens, 1964 : 582-583)

ความซับซ้อนของพฤติกรรมข้างต้นเกิดจากการชนกันของกรอบความคิด 2 กรอบ

- กรอบที่ 1 แพทย์เป็นอาชีพที่มีเกียรติ จะยึดถือหลักของจรรยาบรรณยิ่งกว่าหลักของการค้า
- กรอบที่ 2 การค้าเป็นอาชีพที่ยึดถือหลักของการค้ากำไรและการโฆษณาสินค้าให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย

ความซับซ้อนเกิดจากบ็อบทำตัวเช่นสินค้าในวงการค้าที่ต้องทำการโฆษณาตนเอง

การวิจารย์มุขตลกด้วยกรอบของการอ้างอิงช่วยให้เราเข้าใจว่า ความสามารถที่จะเสพอารมณ์ขัน (หัวเราะได้กับมุขตลก) ส่วนหนึ่ง ขึ้นอยู่กับความสามารถที่จะเข้าใจความขัดกันของกรอบการอ้างอิงที่มุขตลกนั้น ๆ ใช้หรือกล่าวถึง ความสามารถที่จะเข้าใจดังกล่าวมักเกิดขึ้นในเวลาที่รวดเร็วโดยที่บุคคลผู้เสพมุขตลกเองยังไม่ทันสำนึกกว่าทำไมถึงหัวเราะ กรอบการอ้างอิง หมายถึง หลักต่าง ๆ ที่มนุษย์ยึดถือกัน ในสังคมหรือใช้เป็นมาตรฐานในการอยู่ร่วมกัน การเข้าใจการขัดกันเองของกรอบการอ้างอิง หมายถึงการเข้าใจหลักและมาตรฐานที่มนุษย์ใช้ร่วมกันในสังคม เพราะถ้าไม่เข้าใจก็จะไม่สำนึกถึงความขัดกัน เรารวมหัวเราะกับบุคคลที่เข้าใจกรอบการอ้างอิงตรงกัน หรือมีแนวทางตีความประสบการณ์ของชีวิตร่วมกัน เราสามารถหัวเราะกับมุขตลกต่างชาติต่างภาษาล้วนได้ เพราะมนุษย์ทุกชาติทุกภาษามีกรอบการอ้างอิงที่เป็นหลักและมาตรฐานในสังคมใกล้เคียงกัน

หลักการวิเคราะห์อารมณ์ขันของซิกมันด์ ฟรอยด์ วอลเตอร์ แนช และอาเธอร์
โคเอสท์เลอร์ ดังกล่าวมีอิทธิพลต่อผู้วิจัยในการทำความเข้าใจและวิเคราะห์อารมณ์ขันใน
นวนิยาย 6 เรื่องของชาร์ลส์ ดิคเกนส์ และมาร์ค ทเวน ในบทที่ 2

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย